

ધર્મબોધ પ્રથમાના-ગુપ્ત પાચમુ

ગુરુ દર્શન

[સુગુરુનું સ્વરૂપ]

લેખક
'જિનસાકત'

પ્રકાશક

શ્રી સુક્રિતકમલ જૈન મોહનઅન્યમાળા.

કાર્યાધિકારી-લાલચંદ નંદલાલ શાહ

૬ રાવપુરા ધીમટા, વાઘલીઆ-વડોદરા

અકાશક
મુક્તિમય જૈન મોહન મયમાળા
રાવપુરા-વડોદરા.

આદિતિ પહેલી.

પહેલી વાર
દેરા આના

વિ. સ ૨૦૦૭ અક્ષયત્રીયા ;

મુદ્રક

શ્રી ગુલામચંદ લાલુભાઈ
શ્રી મહોદય શ્રી પ્રેસ-ભાવનગર

વિષયાનુક્રમ

૧ ગુરુનું મહત્ત્વ

ગુરુનો વિનય કરવા સજધી રાજ્ય બેલિંગનું દર્શન

ગુરુનું સ્થાન

બેલિંગનું કમલનું દર્શન

[ચાર પુત્રવધૂઓનું દર્શન]

૨ કુચુરુ

કુચુરુપાસનું દર્શન

વાંઝણી ગાયને ખરીનારા ગુચુરુ ગુચુરુનું દર્શન

‘ બાવો બેટો જપે અને જે આવે તે જપે ’

‘ રામનામ જપના, પરાયા માલ અપના ’

‘ નામ ધરાવે ગુરુ, કામ કરે બૂરુ ’

૭ પ્રકારના કુચુરુઓ

કુચુરુની બાખ્યા

૩ સદ્ગુરુ.

૭ પ્રકારના સદ્ગુરુઓ

સદ્ગુરુની બાખ્યા

મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા
 મહામુનિ મેતાર્થનું દર્શાવ
 સદનશીલ
 વૃદ્ધપુત્રનું દર્શાવ
 શિક્ષા ઉપર જીવનારા
 મુનિ અપાહાવૃત્તિનું દર્શાવ
 સામાયિકર્મા રહેનારા
 ધમ નો ઉપદેશ કરનારા
 અનવશિયત ચિત્ર ઉપર ગોમતી ડોચીનું દર્શાવ
 બહેગ કુટુંબનું દર્શાવ
 ઉપસ હાર

ગુરુદર્શન

ગુરુતુ મહત્વ

એકઠો ઘુટવા માટે ગુરુની જરૂર પડે છે, કબ્કો અને બારાખડી શીખવા માટે પણ ગુરુની જરૂર પડે છે, લેખા, વ્યાજ અને નાસુ શીખવા માટે પણ ગુરુની જરૂર છે, તે જ રીતે સાહિત્ય, સંગીત કે વિવિધ કલાઓનું જ્ઞાન મેળવવા માટે પણ ગુરુની જરૂર પડે છે પુરુષની બહોતેર કલા અને સ્ત્રીની ચોસઠ કલાનું જ્ઞાન કાબેલ ગુરુ વિના પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી

કેટલાક મનુષ્યો પોતાની મેળે પુસ્તકો વાંચીને કે જોઈ જોઈને પણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, પરંતુ તેવું જ્ઞાન પદ્ધતિસરનું કે ધોરણસરનું નહિ હોવાથી જોઈએ તેવું વિશદ હોતું નથી તેથી જ અનુભવી પુરુષોએ કહ્યું છે કે ‘જાર પુરુષથી ઉત્પન્ન

થયેલો પુત્ર જેમ શોભાને ધારણ કરતો નથી, તેમ આપમેળે પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન શોભાને ધારણ કરતું નથી ' .

શુરુપદ્ધત મહત્ત્વ ભારતવર્ષના નીતિકારોએ કેવું આકર્ષ્ય છે, તેનો ખ્યાલ નીચેના શ્લોકો પરથી આવી શકશે

एकमप्यक्षर यस्तु, गुरुः शिष्य निवेदयेत् ।

पृथिव्यां नास्ति तद्वद्रव्य, यत् प्रदानायानृणीमवेत् ॥

જે શુરુ શિષ્યને એક જ અક્ષર બતાવે છે, તેનું ખણ આ પૃથ્વીના કોઈ પણ દ્રવ્યથી વર્ગી થકતું નથી

તેમજ-

एकाक्षरप्रदातार, यो गुरुर्नामिमन्यते ।

स स्योनिश्चत मत्वा, चाण्डालेष्वपि जायते ॥

જે એક પણ અક્ષરનું જ્ઞાન આપનારને શુરુ માનતો નથી, તે સો વાર કૂતરાનો અવતાર લઈને પાછો ચાલ્યોને ત્યા જન્મે છે તાત્પર્ય કે-જ્ઞાન આપનાર શુરુને જૂની જવા કે તેમના પ્રત્યેની માનવૃત્તિ અતરમાથી ઓછી કરવી એ મહાદુર્ગતિનું કારણ છે

જ્ઞાન કે વિદ્યાની પ્રાપ્તિ શુરુના યોગ્ય વિનય વિના થઈ શકતી નથી તે સ બધી રાજ્ય શ્રેણિકનું દૃષ્ટાંત વિચારવા યોગ્ય છે

શુરુનો વિનય કરવા અબધી

રાજગૃહ

રાજગૃહી નગરીમા

તેની સીને એક

તેણે પતિને કહ્યું કે ‘હે સ્વામીનાથ ! મને ઠેરી ખાવાનું ધણું મન થયું છે, માટે સુદર ઠેરી લાવી આપો ’ માત્ર ગે કહ્યું ‘ અરે ગાડી ! આ ઋતુમા ઠેરી કેવી ? એ તો ઋતુના ફલ ઋતુએ જ મળે ’ સ્ત્રીએ કહ્યું ‘ રાણી ચેલ્લણના બાગમા છ એ ઋતુના ફલ પાકે છે ત્યાથી ઠેરી મળી શકશે ’ તે સાંભળીને માત્ર ગ રાત્રિના સમયે તે બાગની પાસે ગયો. આ બાગ સદા ફલ-ફૂલ આપનારા અનેક વૃક્ષોથી સુશોભિત હતો. અને રાણી ચેલ્લણને અતિ પ્રિય હતો તે સદા ફૂલ આપનારા વૃક્ષો પરથી વિવિધ રંગના ફૂલો જથ્થાપૂર્વક ચૂટતી અને તેના વડે રાજ શ્રી વીતરાગદેવની પૂજા કરતી.

માત્ર ગ આ બાગમા ઊગેલા વૃક્ષોને ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો, ત્યા પાકેલી કેળીઓવાળું એક મહાન આમ્રવૃક્ષ તેના જોવામા આવ્યું પરંતુ તે ધણું ઊંચું હતું એટલે માત્ર ગે અવનામિની વિદ્યા વડે તેની ડાળીઓને નીચી નમાવી લીધી અને તેના પર જ ઠેરીઓ પાડી હતી, તે તોડી લીધી.

પ્રાત્ર કાલ થતા રાણી ચેલ્લણ હાથમા ફૂલની છામડી લઈને પુષ્પો ચૂટવાને નીકળ્યા તે વખતે પેલા આમ્રવૃક્ષની ડાળીઓ ઠેરી વિનાની જોવામા આવી, આથી તેઓ વિચારમા પડી ગયા કે ‘ આવા સુરક્ષિત બાગમા રાત્રે કેણું આવ્યું હશે મને તેણે કેવી રીતે આ કેળીઓ ચોરી હશે ? ’ પછી એ વાત તેણે રાજા શ્રેણિકને કહી એટલે રાજા શ્રેણિકે મંત્રીશ્વર અભયકુમારને બોલાવીને જણાવ્યું કે ‘ આજ રાત્રે આપણા બાગમા કેડક ચારે પ્રવેશ કર્યો છે અને ઠેરીઓ તોડી લીધી છે, પરંતુ તે એટલો બધો આવક છે કે તેનું એક પણ પગલું પડવા લીધું

નથી આવો ચોર કોઈ વાર અતપુરમા પણ પ્રવેશ કરી શકે માટે તેને શોધીને મારી આગળ હાજર કરો ' મત્રીશ્વર અભયકુમારે રાજા શ્રેણિકની આ આજ્ઞા માથે ચલાવી

ચોરની શોધમા મશગૂલ બનેલા મત્રીશ્વર એક વાર ફરતા ફરતા નગરજનો તરફથી નાટક થતું હતું ત્યાં જઈ પહોંચ્યા અને નાટકને શરૂ થવાની વાર હતી તે જોઈને બોલ્યા કે 'હે નગરજનો ! જ્યાં સુધી નાટક કરનારા નટો આવ્યા નથી ત્યાં સુધી હું એક વાત કહું તે સાંભળો

વસતપુરમા છૂંનામે શેઠ હતો તેને એક રૂપવતી કન્યા હતી આ કન્યા મોટી થવાથી ઈચ્છિત વરને મેળવવા માટે રાજ કામદેવની પૂજા કરવા જતી, પરંતુ તે વખતે પૂજામા જે પુષ્પો જોઈએ તે કોઈ બાગમાંથી ચોરી લાવતી હવે એક વખત બાગના માળીએ તેને પુષ્પો ચોરતા પકડી પાડી અને તેનું મનોહર રૂપ જોઈને તેની આગળ અનુચિત માગણી કરી તે વખતે પેની બાળાએ કહ્યું 'અરે માળી ! તું મને અઠક્રીશ નહિ હું હજી કુવારી છું અને પુરુષના સ્પર્શને યોગ્ય નથી' તે સાંભળીને માળીએ કહ્યું કે 'જે એમજ હોય તો હે બાળા ! તું વચન આપ કે પરણીને પહેલી રાત્રીએ તું મારી પાસે આવીશ' પેની બાળાએ પોતાનું કૌમારવત અક્ષત રાખવાને તે પ્રમાણે વચન આપ્યું અને માળીના પંજામાંથી મુક્ત થઈ

હવે સમય જતા તે બાળાના એક ઉત્તમ પતિ સાથે લગ્ન થયા રાત્રે તે વાસગૃહમા ગઈ ત્યારે તેણે પતિને કહ્યું કે 'હે આર્યપુત્ર ! કારણવશાત્ મારે એક માળીને એવું વચન આપવું

પડયું છે કે પરણ્યા પછી પહેલી રાત્રીએ તારી પાસે આવીશ, માટે મને આજ્ઞા આપો તો તેની પાસે જઈ આવું એક વાર આ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી લઉં એટલે કાયમ હું તમારે જ આધીન છું ' તેના આવા વચનો સામળીને પતિને લાગ્યું કે ' આ બાળા શુદ્ધ હૃદયવાળી અને વચનને પાળનારી છે ' એટલે તેણે જવાની રજા આપી

માળીને મળવા માટે જઈ રહેલી તે બાળાને રસ્તામાં કેટલાક ચોરો મળ્યા અને તેમણે એને વિવિધ અવકાશથી વિભૂષિત ભેંધને રાકી લીધી એટલે તે બાળાએ તેમને માળીવાળી વાત કહી સમજાવી અને જણાવ્યું કે ' હે ભાઈઓ ! જ્યારે હું પાછી ફરું ત્યારે મારા આભૂષણો ખુશીથી લઈ લેજો ' ચોરોએ તેને સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળી જાણીને જવા દીધી

અહીંથી આગળ વધતા એક ક્ષુધાતુર રાક્ષસ સામે મળ્યો, જે એને ખાઈ જવાને તૈયાર થયો ત્યારે તે બાળાએ તેને પછુ માળીવાળી વાત કહી સમજાવી અને ' વળતી વખતે ખુશીથી ભક્ષણ કરજો ' એમ જણાવ્યું એટલે રાક્ષસે પછુ તેને સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળી જાણીને જવા દીધી

હવે તે બાળા પેલા બગીચામાં પહોંચી અને માળીને જગાડીને કહ્યું કે ' હું પેલી પુણ્યો ચોરનારી બાળા છું કે જે લગ્ન કરીને પહેલી જ રાત્રે તારી પાસે આવી છું ' આ વચનો સામળતા જ માળીને તેની સત્યપ્રિયતા અને ટેક માટે અત્યંત માન થયું, તેથી એને માતા ગણીને પ્રણામ કર્યા અને વચનથી મુક્ત કરી. અહીંથી પાછા ફરતા તે બાળા પેલા

મળી અને તેને માળી સાથે જે કાંઈ બન્ધુ હતું, તે કહી સંભળાવ્યું આ સાંભળીને રાક્ષસને વિચાર આવ્યો કે ‘શું હું માળીથી પણ ગયો?’ એટલે તેણે પણ એને વચનથી મુક્ત કરી પછી તે બાળ ચોરોની આગળ ગઈ અને કહેવા લાગી કે ‘હે ભાઈઓ! હવે તમારે મને લૂટવી હોય તો લૂટી લ્યો મારા વચન મુજબ હું તમારી આગળ હાજર થઈ છું’ અને તેમને માળી તથા રાક્ષસવાળો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો આથી ચોરોએ પણ તેને સત્ય ટેકવાળી જાણીને જતી કરી આ રીતે માળી, રાક્ષસ અને ચોરથી બચેલી તે બાળા પોતાના પતિ પાસે આવી અને જે જે હીનકત બની હતી તે બધી કહી સંભળાવી આથી તેનો પતિ અત્યંત હર્ષ પામ્યો અને તેણે એને પોતાના હૃદયની રાણી બનાવી

હવે હું લોકો! તમે જવાબ આપો કે આ સંઘળામા દુષ્કર કાર્ય કરનાર કોણ?’

તે વખતે સ્ત્રીના ઇર્ષ્યાથી લોકો બેઠી ઉઠ્યા કે ‘સર્વમા દુષ્કર કામ કરનાર તેનો પતિ છે કે જેણે પોતાની નવોદા સ્ત્રીને બીજા પુરુષ પાસે જવાની રજા આપી’ છુધાતુર લોકો બોલ્યા કે ‘સર્વમા દુષ્કર કાર્ય કરનારો રાક્ષસ ગણાય કે જેણે અત્યંત ભૂખ્યો હોવા છતાં હાથમા આવેલા ભક્ષ્યને છોડી દીધું જાર પુરુષો બોલ્યા કે ‘આ સર્વમા દુષ્કર કામ કરનારો તો માળી જ ગણાય કે જેણે પોતાની પાસે સ્વયમેવ આવેલી એક રૂપવતી રમણીને ભોગવી નહિ’ છેવટે પેવો વિદ્યા-સિદ્ધ માતંગ ત્યાં બિલો હતો, તે બોલ્યો કે ‘સર્વથી દુષ્કર કાર્ય કરનાર તો ચોર લોકો જ ગણાય કે જેમણે સુવર્ણના

આમુખજોયી અલકૃત કન્યાને લૂઠ્યા પત્ર જવા લીધી.' આ
જવાબથી મત્રીશ્વર અભયકુમારે તેને ચોર બાળીને પકડી લીધી.
અને એકાતમા લાંબાં જઈને પૂછ્યું કે 'તે રાજના બાગમાંથી
કેરીઓ કેવી રીતે ચેરી હવી!' પેલો માતમ મત્રીશ્વરના
હાથમાં આખા સપડાઈ ગયે હોય એવે તેણે કહ્યું કે
'વિદ્યાના બહુથી' પડી મત્રીશ્વર અભયકુમારે તેને રાજ
શ્રેણિક આગળ હાજર કર્યો અને જણાવ્યું કે 'હે દેવ !
પહેલા આની પાસેથી વિદ્યા મેળવી લેજો અને પછી જે કરવું
હોય તે કરજો '

રાજ શ્રેણિકને અભયકુમારની આ સૂચના યોગ્ય લાગી,
એટલે તેણે માતમ પાસેથી વિદ્યા ચીંપવાનું શરુ કર્યું પરંતુ
કેટલાક દિવસો જવા છતાં જ્યારે વિદ્યાને પ્રવેશ તેના મનમાં
થયો નહિ ત્યારે તેણે પેલા માતમને વિગત કરતા કહ્યું
કે 'તારા પેટમાં જરૂર શું પડે છે, નહિ તો આ વિદ્યા
મને કેમ આવડે નહિ?' તેણે મત્રીશ્વર અભયકુમારે કહ્યું
કે 'હે સ્વામી ! આ અભય અમારે વખત વિવાશુર છે
અને શુરને યોગ્ય વિનય, શીષ્ય વિદ્યા શુરે છે, તેથી
એને સિદ્ધાસન પર બેસાડે એ વન પોતે હાથ જોડીને
તેની સામે જમીન પર બેસે એવું વિદ્યા આવડશે '

વિદ્યાના પિપાસુ પ્રજા કષ્ટિતે દુઃખ કર્યું, એટલે તેણે, કારણ
ઉત્તામિની અને અવનમિની અંગે વિદ્યાઓ વચ્ચે છે, તેથી
સિદ્ધ થઈ પછી તેણે તે જણને વિદ્યાઓ વચ્ચે મહત્વ
છોડી મૂક્યો વાતપત્ર કે વિદ્યાસિદ્ધિ મેળવે તેણે
યોગ્ય વિનય વિના શક્ય નથી અને

આજનો કૌતિકવાદનો જમાનો આ વાત જૂની ગયો છે, પરંતુ તેનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે હોટા રૂપીઆના ખર્ચે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, વિદ્યાલયો, મહાવિદ્યાલયો અને વિદ્યા પીઠો જેવી અનેક સંસ્થાઓ નભાવવા છતાં પ્રજાને જોખમે તેવું સગીન જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી કે તેનામાં સુસંસ્કારની વૃદ્ધિ થતી નથી.

ગુરુનું સ્થાન

આધ્યાત્મિક કે ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં ગુરુના માર્ગદર્શન વિના પ્રગતિ સંભવતી નથી તેથી તેમનું સ્થાન દેવ કે હૃદય પછી તરત જ માનવામાં આવ્યું છે. આ વાત સુપ્રસિદ્ધ નમસ્કાર મંત્રની યોજના જેવાથી તરત જ ધ્યાનમાં આવી શકશે.

નમસ્કાર મહામંત્રના પ્રથમ પાંચ પદો નીચે મુજબ વ્યવસ્થિત થયેલા છે.

૧ નમો અરિહતાણ ।

૨ નમો સિદ્ધાણ ।

૩ નમો આચરિયાણ ।

૪ નમો ઉવજ્ઞાયાણ ।

૫ નમો લોષ સંઘસાહુણ ॥

આમાં પહેલાં બે પદો અહિંત તથા સિદ્ધને નમસ્કારના છે કે જે દેવ છે, અને બાકીના ત્રણ પદો આચાર્ય, ઉપાધ્યાય તથા સાધુને નમસ્કારના છે કે જે ગુરુ છે.

શુરુતુ અતિ મહત્વ બતાવવા માટે કેટલાક તેમને દેવની કાદિમા પણ મૂકે છે જેમકે—

ગુરુર્નદ્વા ગુરુર્વિષ્ણુ-ગુરુર્દેવો મહેશ્વર ।

ગુરુ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ, તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

શુરુ જ બ્રહ્મા છે, શુરુ જ વિષ્ણુ છે, શુરુ જ મહાદેવ છે અને શુરુ જ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ છે તેવા શ્રી શુરુને આરા નમસ્કાર હો।

કેટલાક આથી પણ આગળ વધીને શુરુતુ સ્થાન દેવ કરતાયે પહેલું માને છે જેમકે—

શુરુ ગોવિંદ દોલુ ખડે, કિંસકો લાગુ પાપ ?

બલિહારી શુરુદેવકી, ગોવિંદ કિંચો બલિયાય

મારી સામે જે જણુ ઊભા છે એક શુરુ અને બીજા ગોવિંદ, તેમા શુરુ કોણુ અને ગોવિંદ કોણુ તેને હું ઓળખતો નથી મારી આ સ્થિતિ બોધને શુરુએ અને ઈશ્વરાથી ગોવિંદ બતાવી દીધા

આ રીતે ગોવિંદને ઓળખાવનારા શુરુ હોવાથી તે આસન- (નજીકના) ઉપકારી છે, તેથી પહેલો નમસ્કાર તેમને કરુ છું

અપેક્ષા વિશેષથી તેમનું આ કહેવું પણ ઠીક છે, કારણ કે આ જગતના મનુષ્યો બહુધા મોહશસ્ત્ર હોય છે, તેથી ' દેવ કોને કહેવાય અને તે કેવા હોય ? ' અથવા ' શુરુતુ મહત્વ શું છે અને તેમની સાથે પોતાના આધ્યાત્મિક કલ્યાણને કેવો સબંધ છે ? ' અથવા તો ' ધર્મની આગળ શું આવે ? ' એવા પ્રશ્નો

કેવો હોય ?' તે વિષે કાંઈ પણ બાંધણી નથી તેઓ તો માટા બાગે પોતાના ધધાધાધામા જ મગ્યા રહે છે અને પોતાના બાળકોને રમાડવામા મશગૂલ રહે છે, અથવા તો સ્ત્રીના હાથ બાપ અને ભટકામટકા પર મરી પડે છે આવા લોકોને ધર્મની વાતોમા રસ પડતો નથી, પણ કોઈની કુધલી કરવી હોય કે કોઈની પેટભરીને નિંદા કરવી હોય તો તેમા ખૂબ રસ પડે છે વળી તેઓને સાધુ-સંતાના બ્યાખ્યાનો ગમતા નથી પણ ભાડમવાયા અને નટ-વિટની વાતો બહુ પસંદ પડે છે તે જ રીતે તેઓ ધરની સુશીલ અને શાળી પત્નીને છોડીને દેહ-વિક્રયનો ધધા કરનારી કૂતરાની ચાટ જેવી વેશ્યાના પ્રેમમા પડે છે અને ખુવાર થાય છે, તથા જુગારના નાદે ચડીને પોતાનું સર્વસ્વ શુભાવે છે

આવા મૂં, મિથ્યાભિમાની અને અનેક અપવક્ષણોથી ભરેલા મનુષ્યોને, ધર્મનો બોધ પમાડવાનું કામ સહેલું નથી, છતાં શુરે તેમને ધર્મનો બોધ પમાડે છે અને તેમના જીવનનો નવો જ ધાટ ધડે છે આ વાતની વિશેષ પ્રતીતિ શ્રેષ્ઠપુત્ર કમલનુ દેખાત બાંધવાથી થઈ શકશે

શ્રેષ્ઠપુત્ર કમલનુ દેખાત

કોઈ નગરમા ધનપાળ નામનો એક શ્રીમત શેઠ વસતો હતો તેને કમલ નામનો એક પુત્ર હતો તે અનુક્રમે બધી ક્લાઓમા પ્રવીણ થયો પણ ધર્મ કલામા પ્રવીણ થયો નહિ કે જે બહોતેર કલાની શિરતાજ ગણાય છે આથી ધનપાલ શેઠ વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' જે પિતા પોતાના પુત્રને માત્ર

પૈસોટકો કે માલમિલકત આપે છે, પણ તેની સાથે સારા સરકારોની કે ધર્મની મૂલ્ય આપતો નથી, તે એને દુર્ગતિનું ભાજન બનાવે છે, માટે હું કાંઈ પણ ઉપાયે મારા પુત્રને ધર્મ પમાડું’

ધનપાળ શેઠે કમલને ધર્મ સબધી ઉપદેશ કેવો શરૂ કર્યો, પરંતુ કમલે તેના પર જરા પણ લક્ષ્ય આપ્યું નહિ. જ્યારે ધનપાળ શેઠ તેને ધર્મનો મર્મ સમજાવવા માડતા ત્યારે તેને બગાડા આવતા અને તે ઉઠીને જિભો થઈ જતો. કાંઈએ ઠીક જ કહ્યું છે કે —

જેનું મન જે શુ વસ્તુ, તેને તે જ સુહાવ,
દ્રાક્ષતણા તણ માડવો, કાગ લીંગાળી ખાય

જેનું ચિત્ત જેમા ચેટયું હોય છે, તેને તે જ વસ્તુ સારી લાગે છે, પણ ખીણ વસ્તુ સારી લાગતી નથી લાખલા તરીકે કાગડો લીંગાળીને ખાતે ખાતે ખાય છે, જ્યારે દ્રાક્ષથી ભરેલા મડપને અડતો પણ નથી

અથવા તો

જેને ભાળે તે લાડુ, નહિ સદ્ગુણ-વિચાર,
તણ ગજમુકા લીવડી, પહેરે ગુલાહાર

મુગ્ધ મનુષ્યો પોતાને જે પસંદ પડે તેને જ સારુ માની લે છે, પણ તેના ગુણદોષનો વિચાર કરતા નથી. જો એમ ન હોય તો જગલમા રહેનારી લીલડી હાથીના મસ્તકમાથી નીકળેલા મહામૃત્યુ મોતીને પહેરવાનું છેડી દઈને ચણેડીને હાર શામાટે પહેરે ?

હવે એક વખત નગરની સમીપે રહેલા ઉદ્યાનમાં કોઈ સાધુ મહાત્મા પધાર્યા તે જાણીને ધનપાળ શેઠ તેમને વહન કરવા ગયો અને તેમનો ઉપદેશ પૂરો થતા હાથ જોડીને બોલ્યો કે 'હે શુરુદેવ ! મારો પુત્ર કમલ જમી વાતમાં હોશિયાર છે, પણ ધર્મથી વિમુખ છે તેથી તેમને ધર્મનો બોધ પમાડવાની કૃપા કરો.' સાધુ મહાત્માએ તે વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો પછી ધનપાળ શેઠે ઘેર આવી કમલને કહ્યું કે 'હે વત્સ ! ગામ બહાર ઉદ્યાનમાં એક સાધુ મહાત્મા પધાર્યા છે તેઓ ધણા જ્ઞાની અને ચારિત્રવાન છે, માટે જઈને તેમના દર્શન કરી આવ.'

પિતાના કહેવાથી કમલ તે સાધુમહાત્મા પાસે ગયો અને વહન કરીને તથા નીચું મુખ રાખીને તેમની સામે બેઠો એટલે સાધુ-મહાત્માએ તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપવા માંડ્યો એ ઉપદેશમાં તેમણે ધર્મની જરૂરીઆત, ધર્મનું સ્વરૂપ અને ધર્મના અનેક પ્રકારો વર્ણવી બતાવ્યા પછી ઉપદેશના અંતે તેમણે કમલને પૂછ્યું કે 'હે ભદ્ર ! અમારી ધર્મદેશનામાંથી તે શું ભણ્યું ?' ત્યારે કમલે કહ્યું કે 'આપની નજીક બોરડીનું જે ઝાડ છે, તેના થડમાં રહેલા ફરમાંથી એક સો ને આઠ મઠોડા બહાર નીકળ્યા અને પાછા તેટલા જ અદર ગયા.' કમલનો આવો જવાબ સાંભળીને પેલા સાધુ મહાત્મા સમભૂ ગયા કે આ તો પત્થર પર પાણી રેડ્યું છે એટલે તેમણે એ વાત ધનપાળ શેઠને કરી અને ત્યાંથી તેઓ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

યોડા દિવસ બાદ એક બીજા સાધુ મહાત્મા તે જ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા ત્યારે ધનપાળ શેઠે તેમને પણ પોતાના પુત્ર કમલને ધર્મનો બોધ પમાડવાની વિનંતિ કરી અને પહેલા જે

હકીકત બની હતી, તે કહી મળનાવી આથી સાધુ-મહાત્માએ કહ્યું કે 'જહું સારું તમારા પુત્રને અમારી પાસે મોકલજો અને શિખામણ આપજો કે તે નીચું મુખ રાખીને બેસે નહિ પણ અમારા સામું બેસ્યા કરે'

ધનપાળ શેઠે તે પ્રમાણે શિખામણ આપીને કમલને તે સાધુમહાત્મા પાસે મોકલ્યો એટલે તેણે વહન કરીને ગુરુની સામે બેઠક લીધી અને ગુરુના મુખ બાજી તાકી રહ્યો તે વખતે ગુરુએ પૂછ્યું કે 'હે ભદ્ર! તું તત્ત્વનું કાંઈ સ્વરૂપ જાણે છે ખરે.'

કમલે કહ્યું કે 'હું ત્રણ તત્ત્વો જાણ છું મનગમતું ખાવું-પીવું, લેરથી ફરવું-ફરવું અને નિરાતે ઊઘી જવું' એ સાલજીને સાધુ મહાત્માએ કહ્યું કે 'આ તો ગામડિયાની ભાષા થઈ પણ જે ત્યાગ કરવાનું, જાણવાનું તથા આકરવાનું છે તેમાથી તું કાંઈ પણ જાણે છે કે કેમ?' કમલે કહ્યું 'એની મને કાંઈ ખબર નથી' તેથી સાધુમહાત્માએ તેને હેય, હેય અને ઉપાદેયના સ્વરૂપવાળી દેશના આપવા માડી પછી દેશનાના અતે કમલને પૂછ્યું કે 'હે મહાનુભાવ! આ દેશનામાથી તું શું મમળ્યો?' કમલે કહ્યું કે 'ખીજ વાતની મને સમજ પડી નથી પણ હું એટલું સમજી શક્યો કે આ દેશના ફરમિયાન તમારા ગળાનો હડિયો એક સે ને આઠ વાર ઊંચો નીચો થયો હતો'

કમલનો આવો જવાબ સાલજીને તે સાધુ મહાત્મા ખે-
ચાચ્યા થકા વિચારવા લાગ્યા કે 'આ તો અધને દર્પણનું

દર્શન કરાવવા જેવું થયું ' અને તેમજે બનેલી હકીકત ધનપાળ શેઠને જણાવી ત્યાથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો

કેટલાક સમય પછી પાછા તે જ ઉવાનમા પાસે મહાવનોના પાલણુહાર, ચાર કપાયોના ટાળણુહાર, સમતાના સાગર અને શુભના આગર એવા એક ધર્માચાર્ય પધાર્યા એટલે સદુ તેમને વાહવાને ગયા તે વખતે કમલનો પિતા પણ તેમને વાહવાને ગયો અને દેશનાને અતે હાથ ભેળીને બોલ્યો કે ' હે શુરહેવ ! મારો પુત્ર ધર્મ અને તત્ત્વના વિચારમા અત્યંત મૂર્ખ છે પ્રથમ અહીં પધારેલા જે સાધુ મહાત્માએ તેને ધર્મનો બોધ પમાડવાને વિદ્વત્તાજરી દેશના આપી, ત્યારે એ મૂર્ખે પહેલી વાર દરમાથી નીકળતા મઠોડાની ગણતરી કરી અને બીજી વાર તેમના ગણાનો હડિયો કેટલી વાર ઊંચોનીચો થયો તે જ ગણ્યા કર્યું તે સાંભળીને ધર્માચાર્યે કહ્યું કે ' તમારા પુત્રની બુદ્ધિ લૌકિક વ્યવહારમા કેવી છે ? ' ધનપાલ શેઠે કહ્યું ' ધર્મ સિવાય તે બધા વ્યવહારમા કુશળ છે ' ત્યારે ધર્માચાર્યે કહ્યું ' તો એને મુખેથી ધર્મનો બોધ પમાડી શકાશે અવસરે તેને અમારી પાસે મોકલજો '

ઘેર જઈને ધનપાલ શેઠે કમલને કહ્યું કે ' હે પુત્ર ! તે અત્યાર મુધીમા જે શુરુઓ ભેળ્યા તે કરતા આ શુરુ ભુગી જ નતના છે, માટે તું એમના દર્શન કરી આવ ' એટલે કમલ તેમની પાસે ગયો અને વદન કરીને સામે બેઠો

ધર્માચાર્યે તેનું મન બાણવા માટે કહ્યું કે ' હે કમલ ! તારા હાથના મણિબદ્ધ ઉપર મત્સ્યના મુખ સહિત મોટી

થયા ત્યારે પિતાએ તેમને સારા ઘરની કન્યાઓ માથે પરણાવ્યા હવે એક દિવસ ધનાવહ શેઠને વિચાર થયો કે 'હું ઘરડો થતો જાઉં છું ને મારા આયુષ્યમાથી હમેશા એક દિવસ ઓછો થતો જાય છે, એટલે આ દેહ ક્યારે પડશે તે કહેવાય નહિ, માટે હું મૃત્યુ પામું તે પહેલા આ ઘરનો કારભાર બરાબર વ્યવસ્થિત ચાલે તે માટે વહુઓની પરીક્ષા કરું તેમા જેની જે પ્રકારની યોગ્યતા જણાય તેને તે પ્રકારનું કામ સોંપું, કારણ કે અધિકારની પ્રાપ્તિ માટે યોગ્યતા એ મુખ્ય વસ્તુ છે ' પછી તેણે એક દિવસ પોતાના કુટુંબીઓ વગેરેને જમવા નોતર્યા અને ભાતભાતના જમણું કર્યા એ જમણું પત્યા પછી તેણે બધાની સમક્ષ પોતાની ચાર પુત્રવધૂઓને બોલાવી અને તે દરેકને હાગરના પાચ પાચ દાણા આપતા કહ્યું કે- 'આ દાણા જાળવી રાખજો અને હું મારું ત્યારે મને પાછા આપજો '

આ દાણા લીધા પછી મોટી વહુએ વિચાર કર્યો કે 'ઘરડા થાય ત્યારે આઠ્ઠલ ઓછી થાય, એમ કહેવાય છે, તે બોટું નથી નહિ તો સસરાજી આખા કુટુંબને તેડાવી તેમની સમક્ષ હાગરના પાચ દાણા સાચવવા કેમ આપે? આપણા ઘરમા તો તેની ફાટીઓ ભરી છે માટે જ્યારે તે માગશે ત્યારે તેમાથી પાછા આપીશ ' અને તેણે પેલા પાચ દાણા ફેંકી દીધા

બીજી વહુએ વિચાર કર્યો કે 'સસરાજીને આ શું સૂઝયું હશે? કાંઈ નહિ ને હાગરના પાચ દાણા સાચવવા આપ્યા? પરંતુ વડીલની આપેલી વસ્તુ ફેંકી દેવાય નહિ ' અને તે પેલા દાણા ફેંકીને બાઈ ગઈ

ત્રીજી વહુએ વિચાર કર્યો કે 'સસરાજીએ ગમે તે કારણ

ધનની રેખા દેખાય છે ' તે સાલળીને કમલે પૂછ્યું કે ' તેનું કુળ શું ? ' ત્યારે ધર્માચાર્યે કહ્યું કે ' મત્સ્યની રેખાથી ઘણું ધન પ્રાપ્ત થાય છે વળી તારા હસ્તની રેખા પરથી જણાય છે કે તારો જન્મ શુકલપદ્મમાં થયેલો હોવો જોઈએ અને તે વખતે અમુક શ્રેષ્ઠ અમુક સ્થાનમાં પડેલા હોવા જોઈએ ' તે સાલળીને કમળ આશ્ચર્ય પામ્યો અને તરતજ ત્યાંથી ઉડીને ઘેર ગયો તથા પોતાની જન્મપત્રિકા લાવીને તેમની આગળ ધરી એ જન્મપત્રિકા જોઈને ધર્માચાર્યે તેના લગ્ન ક્યારે થયા હતા અને તેને એક મોટી બિમારી ક્યા પ્રકારની સહન કરવી પડી હતી, વગેરે વાતો કહી સંભળાવી આથી કમલને લાગ્યું કે ' આ શુર ઘણા જ્ઞાની દેખાય છે '

ખીજા દિવસે કમલ પોતાની મેળે શુરની પાસે ગયો અને વિનયપૂર્વક વદન કરીને શુરની સામે ગેઠો એટલે શુરએ કહ્યું કે ' હે કમલ !

બુદ્ધિ વિના નર બાપડો બુદ્ધિયક્ષી બલનાન
બુદ્ધિયક્ષી સુખ સપજે, બુદ્ધિ ગુણનુ સ્થાન

બુદ્ધિ ન હોય તે માણસ બિચારો-બાપડો થાય છે અને બુદ્ધિ હોય તે માણસ ખરેખરો બળવાન ગણાય છે આ જગતના સર્વ સુખો બુદ્ધિ વડે મેળવાય છે, તેથી બુદ્ધિને જ ગુણનુ સ્થાન કહી છે તે ઉપર એક નાનકડી વાત કહું તે સાલળ

ચાર પુત્રવધૂઓનું દંષ્ટાત

ધનાવહ નામે એક શેઠ હતા, તેને ચાર પુત્રો હતા આ ચારે પુત્રો વિનયી અને વિવેકી હતા તે જ્યારે યોગ્ય ઉમરના

કમલે કહ્યું ‘ અલગત, એની જગ્યાએ ફૂંપી-આ હોય તે તેતુ પણ એમજ કરવુ ઘે જે ફૂંપીઆ ફેફડી કે તે મહા મૂર્ખ કહેવાય જે ફૂંપીઆને વટાવી ખાય તે મૂર્ખ કહેવાય જે તે ફૂંપીઆને સાચવી રાખે તે ડાહ્યો કહેવાય અને જે તે ફૂંપીઆની વૃદ્ધિ કરે તે ઘણો ડાહ્યો કહેવાય ’

શુરુએ કહ્યું કે ‘ વાહ ! વાહ ! તે એ દાખલાને બરાબર ઘટાળ્યો આપણુ આ જીવન છે, તે પણ એક પ્રકારની મૂડી છે જે તેને ગમે તેમ ફેફડી કે છે, તે મહામૂર્ખ છે, જે તેનો ભોગવિદ્યાસમાજ ઉપયોગ કરે છે, તે મૂર્ખ છે જે તેને સાચવી રાખે છે તે ડાહ્યો છે અને જે તેનો વિકાસ કરે છે તે ઘણો ડાહ્યો છે વારુ, આજે તો હવે બ્યાખ્યાનનો વખત થયો છે, એટલે આ વાત આટલેથી બંધ રાખીશુ વળી અવસરને યોગ્ય બીજી વાત કાઢે કરીશુ ’

આ વાતથી કમલને ઘણો આનંદ થયો એટલે ત્રીજા દિવસે પણ તે પોતાની મેળે જ શુરુની આગળ ગયો અને તેમને વિનયપૂર્વક વદન કરીને સામે બેઠો

શુરુએ કહ્યું કે ‘ હે કમલ ! ગઈ કાલે તે ચાર વહૂઓનો જે ન્યાય તોળ્યો, તેના પરથી મને ખાતરી થઈ છે કે તુ બહુ શુદ્ધિશાળી છે, તો પણ તને એક વરત પૂછુ તુ તેનો ઉત્તર આપ

નારી બેઠી ગાખમા, કરે સઘળા થે કામ,
રાતી રસલીની રહે, હાડે નહિ નિજ ઠામ
ચાકર ચોકીઘર રાખ, બહુવા રાખે પાસ,
કામ કરાવે તે કને, વિનમે આપ નિવાસ

આપેલા નથી ' એટલે તેણે તરત જ કબૂલ કર્યું કે ' વાત સાચી છે, એ દાણા તો હું ખાઈ ગઈ હતી '

પછી ત્રીજી વડૂનો વારો આવ્યો ત્યારે તેણે ધરેણાના કાબલામાથી એક વસ્ત્રની પોટલા કાઢી અને તેના છેડે ખાધેલી ગાઠ છોડીને દાણા આપ્યા

પછી ચોથી વડૂનો વારો આવ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું કે ' સસરાજી ! એ દાણા એમ ન આવે એને લાવવા માટે તો ગાઠ ભેંસએ, કાચુ કે એ દાણાથી આખો કેઠાર બરાયેલો છે ' અને તેણે દાણાની જે વ્યવસ્થા કરી હતી તે કહી સંભળાવી. આથી શેઠ ધણી ખુશી થયા

હવે હે કમલ ! તું કહે કે ધનાવહ શેઠ આ વડૂઓને શુ શુ કામ સોંપવું ? '

ત્યારે કમલે કહ્યું કે- ' જે વડૂએ સસરાના આપેલા દાણા વાસીદામા ફેંદી લીધા તેને વાસીડુ વાળવાનું કામ સોંપવું જે વડૂ સસરાના આપેલા દાણા ખાઈ ગઈ તેને લોજન બનાવવાનું કામ સોંપવું જે વડૂએ સસરાના આપેલા દાણા સાચવી રાખ્યા તેને ધરેણા-ગાઠ વગેરે સાચવવાનું સોંપવું અને જે વડૂએ તેની ધણી વૃદ્ધિ કરી તેને આખા ઘરની ઉપરી બનાવવી '

આ સાંભળી શુરૂએ કહ્યું કે ' કમલ ! ધન્ય છે તારી બુદ્ધિને, તે બરાબર ન્યાય કર્યો ધનાવહ શેઠ પણ તેમજ કર્યું હતું હવે વિચારવાનું એ છે કે-જે રીતે બુદ્ધિશાળી વડૂએ પાંચ દાણાની વૃદ્ધિ કરી તે રીતે બીજી વસ્તુઓ સંબંધ માં પણ કરવું ઘટે કે નહિ ? '

કમલે કહ્યું ‘ અલબત્ત, એની જગ્યાએ ફીપીઆ હોય તે તેનું પણ એમજ કરવું ઘટે જે ફીપીઆ ફેક્ટરી છે તે મહા મૂર્ખ કહેવાય જે ફીપીઆને વટાવી ખાય તે મૂર્ખ કહેવાય જે તે ફીપીઆને સાચવી રાખે તે ડાહ્યો કહેવાય અને જે તે ફીપીઆની વૃદ્ધિ કરે તે ઘણો ડાહ્યો કહેવાય ’

શુરુએ કહ્યું કે ‘ વાહ ! વાહ ! તે એ દાખલાને બરાબર ઘટાવ્યો આપણે આ જીવન છે, તે પણ એક પ્રકારની મૂડી છે જે તેને જામે તેમ ફેક્ટરી છે, તે મહામૂર્ખ છે, જે તેનો લોગવિલાસમા જ ઉપયોગ કરે છે, તે મૂર્ખ છે જે તેને સાચવી રાખે છે તે ડાહ્યો છે અને જે તેનો વિકાસ કરે છે તે ઘણો ડાહ્યો છે વારુ, આજે તો હવે વ્યાખ્યાનનો વખત થયો છે, એટલે આ વાત આટલેથી બંધ રાખીશું વળી અવસરને યોગ્ય બીજી વાત કાઢે કરીશું ’

આ વાતથી કમલને ઘણો આનંદ થયો એટલે ત્રીજા દિવસે પણ તે પોતાની મેળે જ શુરુની આગળ ગયો અને તેમને વિનયપૂર્વક વદન કરીને સામે બેઠો

શુરુએ કહ્યું કે ‘ હે કમલ ! ગઈ કાલે તે ચાર વહુઓનો જે ન્યાય તોળ્યો, તેના પરથી મને ખાતરી થઈ છે કે તું બહુ બુદ્ધિશાળી છે, તો પણ તને એક વરત પૂછું તું તેનો ઉત્તર આપ

નારી બેઠી ગાખમા, કરે સઘળા યે કામ,
રાતી રસલીની રહે, છાંડે નહિ નિજ હામ

ચાકર ચોકીદાર રા, બહુ ના રાખે પાસ,
કામ કરાવે તે કને, નિનસે આપ નિવાસ

ઢોડે પ્રીતિ બહુ થકી તોડે પા તિલ્લ ચારે,
કરવી વશ તેને ઘટે, સુખ વાછે જે સાર.

કમલે એના પર બહુ બહુ વિચાર કર્યો, પરંતુ તેના જવાબ જાણ્યો નહિ ત્યારે શુરુએ કહ્યું કે— એનો ઉત્તર જાણ છે એ સુખરૂપી ગોખમા બેઠેલી છે અને ત્યાં ભેટીને જ પોતાના સઘળા કામ કરે છે તે રંગે રાતી છે અને હમેશા રસથી ભીની રહે છે તે પોતાનું સ્થાન છોડીને ક્યાર્થ જતી નથી તે દાતરૂપી વ્યાકરણને પોતાની પાસે રાખે છે અને આવવાનું કામ તેની પાસે કરાવે છે, જ્યારે પોતે તો તેના સ્વાદ માણવારૂપ વિલાસ જ કરે છે આ જાણ સારુ બોલીને ઘણાની સાથે મૈત્રી બાંધે છે અને જોડું કે તોછડું બોલીને ઘણાની સાથેના સ્નેહ તોડી પણ નાખે છે તેથી જે માણસો ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ ઇચ્છતા હોય તેમણે જાણને વશ કરવી ઘટે છે

આ સાક્ષણી કમલને શુરુના ભુદ્ધિવાતુર્ય માટે અતિ માન થયું અને તે મનમા ને મનમા તેમનો પ્રથમ કરવા લાગ્યો પછી શુરુએ બીજું વરત પૂછ્યું

હાજે બરી મૂઠલી, પજુ નવ આને પાખ,
ચરના તો ચે નિસરે, બોમુ આખો આખ

કેલુ વરત કાળો નહી, તો પજુ કાળી ચાચ,
ચાચે ઈલા મેનતી, પગમાહી બે પાચ

તે ઈજ ચાપે ઘણું, તોય ન ફૂટે એક,
વનુ વત્સ નિચાગીને, ધરી હૈયે વિચેક

આ વરતે કમલને મુજબ્યો તેણે ઘણું ઘણું વિચાર કર્યો,

પરંતુ તેનો સાચો ઉત્તર તે મેળવી શક્યો નહિ એટલે ગુરુએ કહ્યું કે 'એનો ઉત્તર કંઈમ છે તે હાથરૂપી ડાળ પર બેસે' તેને પાખ હોતી નથી-આવતી નથી છતાં તે ફરવા નીકળે છે તેનો રગ લાલ, પીળો, સોનેરી વગેરે હોવા છતાં તેની ચાચ તો કાળા રંગની જ હોય છે અને તે ચાચ વડે જ તે થોડીવારમા અક્ષરોરૂપી એ ચાચ ધડ મૂકે છે તે ધડ એવા હોય છે કે વડુ ચપાવા છતાં તેમાનું એક પલ્લુ ધડું ફૂટતું નથી તાત્પર્ય કે-અક્ષરો લખાઈને સૂઝાઈ જવા પછી તેના પર હાથ ફેરવવામા આવે તો તે બૂસાતા નથી, પલ્લુ એવા ને એવા રહે છે

હે કમલ ! આવી કલમે વડે ધર્મશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર અને શ્રેષ્ઠશાસ્ત્ર લખાય છે '

તે વારે કમલે પૂછ્યું કે 'એ દરેક શાસ્ત્રમા શું શું હકીકત આવે છે ?'

ગુરુએ કહ્યું કે 'મનુષ્યે આ જીવનમા કેવો આવચાર-વિચાર રાખવો અને તેનું શું પરિણામ આવે છે તેનો વિચાર ધર્મશાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, મનુષ્યે વ્યાપાર-ધર્મ કેવી રીતે કરવો, લોકો સાથે કેવી રીતે વર્તવું અને કેવી રીતે પોતાનો તમામ વ્યવહાર કુશળતાપૂર્વક ચલાવવો તેનો વિચાર અર્થશાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, મનુષ્યે કેવી રીતે કામમુખ સોગવવું અને તે સોગવવાની સાચી રીત કઈ છે, તેનો વિચાર કામશાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, અને મનુષ્ય આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાથી મુક્ત થઈને પરમ આનંદ કે પરમ સુખ કેમ

જોડે પ્રીતિ બહુ થકી તોડે પણુ તિલ વારે,
કરવી વશ તેને ઘટે, સુખ વાછ ને સાર.

કમલે એના પર બહુ બહુ વિચાર કર્યો, પરંતુ તેનો જવાબ જણ્યો નહિ ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે— એનો ઉત્તર જાણ છે એ મુખરૂપી ગોખમા બેઠેલી છે અને ત્યાં બેઠીને જ પોતાના સઘળા કામ કરે છે તે રંગે રાતી છે અને હમેશા રસધી ભીની રહે છે તે પોતાનું સ્થાન છોડીને ક્યાર્ક જતી નથી તે ગતરૂપી ચાકરાને પોતાની પાસે રાખે છે અને આવવાનું કામ તેની પાસે કરાવે છે, જ્યારે પોતે તો તેના સ્વાદ માણુવારૂપ વિલાસ જ કરે છે આ જાણ સાર બોલીને ઘણાના સાથે મેત્રી બાધે છે અને જોડું કે તોછડું બોલીને ઘણાની સાથેનો રનેજ તોડી પણુ નાખે છે તેથી ને માણુસો ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ ઇચ્છતા હોય તેમણે જાણને વશ કરવી ઘટે છે

આ સાબગી કમલને ગુરુના છુદિયાતુર્ય માટે અતિ માન થયું અને તે મનમા ને મનમા તેમનો પ્રથમ સા કરવા લાગ્યો પછી ગુરુએ બીજું વસ્ત પૂછ્યું

કાળે બેઠી સૂકલી, પાલ નવ આરે પાખ,
ચરના તો થે નિસરે, જોડુ આખો આખ

કેહુ વરના કાળો નહી, તો પણુ કાળી ચાચ,
ચાચે ઈલા એનતી, પગમાહીં બે પાચ

તે ઈડાં ચાપે ઘણુ, તોય ન કૂટે એક,
નહુ વસ નિચારીને, ધરી હૈયે વિરે-

આ વસ્તે કમલને મુઝગ્યો તેણે ઘણું ઘણું વિચાર કર્યો,

પર તુ તેનો સાચો ઉત્તર તે મેળવી શક્યો નહિ એટલે ગુરુએ કહ્યું કે 'એનો ઉત્તર કંટાળ છે તે હાથરૂપી હાજ પર બેસે છે તેને પાપ હોતી નથી-આવતી નથી છતાં તે ફરવા નીકળે છે તેનો રત્ન લાલ, ગીળો, ઓનેરી વગેરે હોવા છતાં તેની સાથે તો કાળા રત્નની જેમ હોય છે અને તે સાથે વડે જ તે ઘોડીવારમા અક્ષરોરૂપી જે પાપ ઈશ મૂકે છે તે ઈશ એવા હોય છે કે ઘણું ચપાવા છતાં તેમાનું એક પણ ઇંડું ફૂટતું નથી તાત્પર્ય કે-અક્ષરો લખાઈને સૂમઈ જયા પછી તેના પર હાથ ફેરવવામા આવે તો તે બૂસાતા નથી, પણ એવા ને એવા રહે છે

હો કમલ ! આવી કલમો વડે ધર્મશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, કામ શાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્ર લખાય છે '

તે વારે કમલે પૂછ્યું કે 'એ દરેક શાસ્ત્રમા શું શું હકીકત આવે છે ?'

ગુરુએ કહ્યું કે 'મનુષ્યે આ જીવનમા કેવો આચાર-વિચાર રાખવો અને તેનું શું પરિણામ આવે છે તેનો વિચાર ધર્મશાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, મનુષ્યે વ્યાપાર-ધર્મ કેવી રીતે કરવો, લોકો સાથે કેવી રીતે વર્તવું અને કેવી રીતે પોતાનો તમામ વ્યવહાર કુશળતાપૂર્વક ચલાવવો તેનો વિચાર અર્થ શાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, મનુષ્યે કેવી રીતે કામમુખ થોડાવવું અને તે સોજવવાની સાચી રીત કઈ છે, તેનો વિચાર કામ શાસ્ત્રમા કરેલો હોય છે, અને મનુષ્ય આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિભાથી મુક્ત થઈને પરમ આનંદ કે પરમ મુખ કેમ

પામી શકે તથા તેના સાધનો શુ શુ છે તેનો વિચાર મોક્ષશાસ્ત્રમાં કરેલો હોય છે આ સબધી તારે વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો અવસરે કાલ કહીશુ '

શુરુની વાતમાં કમલને રસ પડવા માગ્યો ' ધર્મશુરુએ સ્વર્ગ અને નરકની તથા પુણ્ય અને પાપની જ વાતો ક્યાં કરે છે અને લોકોનું માથું ફેગટનું પકવે છે ' એવો તેનો ખ્યાલ આ શુરુના પરિચયથી દૂર થયો

એથા દિવસે પણ તે રોજની માફક જરાબર સમયસર હાજર થયો અને વિનયપૂર્વક વડન કરીને સામે બેઠો

શુરુએ કહ્યું કે ' હે કમલ ! તું બ્યવહારમાં ધણો કુશલ છે અને લેખા, બ્યાજ તથા ગણિત સારી રીતે જાણે છે તેથી તને એક સવાલ પૂછુ છું કે એકઠામાંથી એકટો જાય તો બાકી શુ રહે ? '

કમલે તેનો ઝટ લઈને પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે ' કાંઈ બાકી ન રહે '

શુરુએ કહ્યું - ' જરાબર વિચારીને જવાબ આપ કે એકમાંથી એક બાક થાય તો બાકી શુ રહે ? '

ત્યારે કમલે વિચારીને કહ્યું કે ' એકમાંથી એક જાય તો મીંડું બાકી રહે. $1-1=0$ '

શુરુએ કહ્યું ' આ જવાબ જરાબર છે હવે તને પૂછુ છું કે એકઠાની કિમ્મત શુ અને મીંડાની કિમ્મત શુ ? '

કમલે કહ્યું કે ' એકઠાની કિમ્મત એક અને મીંડાની કિમ્મત કાંઈ નહિ '

શુરુએ કહ્યું ' જો એમ જ હોય તો એકઠાની આગળ

એક પછી એક મીઠા ઉમેરતો જા અને તેની કિંમતમા શુ દેરફાર થાય છે, તે જો '

કમલે કહ્યું 'એમ તો દરેક મીઠું આકાશની કિંમતમા દશ દશગણો વધારો કરે છે '

શુરુએ કહ્યું 'તો મીઠાની કિંમત શુ ગણાય ?'

કમલે કહ્યું 'જો એકઠો હોય તો બધા મીઠા કામના છે, નહિ તો તેની કિંમત કાંઈ નથી '

શુરુએ કહ્યું 'આ જવાબ બરાબર છે જો મીઠું એકલું હોય તો તેની કિંમત કાંઈ નથી પણ એકઠો તેમા બળે તો તેની કિંમત દશગણી વધી જાય છે આ જ વસ્તુ આપણા જીવન પરત્વે સમજવાની છે આપણું જીવન છે, તે મીઠા સમાન છે એટલે જીવનમા ધર્મ બળે તો તેની કિંમત અનેકગણી વધી જાય છે, અન્યથા તેની કિંમત કાંઈ નથી ખાવું-પીવું ને હરવું-ફરવું તો જીવનવરો પણ કરે છે એટલે માન ખાવું-પીવું ને હરવું-ફરવું કે મોજમજાહમા જિંદગી પૂરી કરવી એ જીવન મીઠા જેવું છે, શૂન્ય છે, મનુષ્યત્વના સાચા અર્થથી રહિત છે તેથી પ્રત્યેક જીવિમાન મનુષ્યે પોતાના જીવનને ધર્મરૂપી એકઠાથી મૂલવાન બનાવવું જોઈએ '

શુરુના મર્મભેદી શબ્દો કમલના હૃદયની આરપાર નીકળી ગયા અને તેના મોઢામાથી 'આહ !' એવો ઉદ્ગાર નીકળી ગયો

આ જોઈ શુરુએ કહ્યું 'કમલ ! જે વાત બની ગઈ તેના અફસોસ કરવો નહીં, પણ તેમાથી સાર ગ્રહણ કરીને વર્તમાન જીવનને સુધારવું એ સાચું ઠંડાપણું છે આયુષ્ય

પણે પણે ઓહુ થતુ બધ છે, સચોળો ક્યારે પલટાયો તેની ખાતરી નથી અને રાધેલા અન્ન જેવો આ દેહ ક્યારે ખગડી જશે તેનો કોઈ ભરોસો નથી તેથી જરા પણ સમય ગુમાયા સિવાય ધર્મનું આરાધન કરવું ઉચિત છે તારા જેવા બુદ્ધિશાળી અને વ્યવહારકુશળ મનુષ્યને આથી વધારે શું કહેવાનું હોય ?

કમલ તે દિવસથી ધર્મના રંગે પૂરેપૂરો રંગાઈ ગયો અને દિનપ્રતિદિન તત્પરનો વિશેષ બોધ પામતો એક દિવસ મહાન ધર્માત્મા બન્યો કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-ગમે તેવા વક્ષ અને જડ મનુષ્યોને પણ ગુરુ ધર્મનો બોધ પમાડી શકે છે અને તેના છવનનો નવો ઘાટ ધડી શકે છે તેથી જ અનુભવી પુરુષોએ જણાવ્યું છે કે—

વિના ગુરુમ્યો ગુણનીરધિમ્યો

જાનાતિ ધર્મ ન વિચક્ષ્ણોઽપિ ।

વિના પ્રદીપ શુમલોચનોઽપિ

નિરીક્ષતે કુત્ર પદાર્થમાર્થમ્ ? ॥

મુદર આજોવાળો હોવા છતાં કોઈપણ મનુષ્ય અધારામા રહેલા પદાર્થોને બરાબર બોધી શકતો નથી તે જ રીતે મનુષ્ય ગમે તેવો વ્યવહારકુશલ હોય અને દુનિયાની દૃષ્ટિએ રાહ્યો ગણાતો હોય તો પણ ગુણના સમુદ્રરૂપ ગુરુની સહાય વિના ધર્મના મર્મને બાણી શકતો નથી

એક સત કવિ કહે છે કે—

ગુરુ દીપો ગુરુ દેવતા, ગુરુ વિદ્યા મમ નવિ હોય,
ગુરુ કહિયે માતાપિતા, ગુરુથી અધિક ન કોય.

ગુરુ દીવા સમાન છે કે જે બધી વસ્તુઓને બરાબર બતાવે છે ગુરુ દેવતા સમાન છે કે જે અનેક દિવ્ય ગુણોથી વિભૂષિત હોય છે ગુરુ વિના આપણને સાચી ગમ પડતી નથી વળી ગુરુ માતા અને પિતા સમાન છે, કારણ કે તે આપણુ (ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ) લાલન અને પાલન કરે છે વધારે શું કહું ? આ જગતમા ગુરુથી વધારે ચડિયાતુ કોઈ જ નથી

વળી બીજી એવી એક પ્રસિદ્ધ ઉક્તિ છે કે—

ગુરુ દીવો ગુરુ દેવતા, ગુરુ વિષ્ણુ ધાર અધાર,
જે ગુરુવાણી મેળળા, તે રહસિયા સસાર

પ્રથમની બે ઉપમાઓનો અર્થ તો કહેવાઈ ગયો છે હવે આ જગતમા શું કે આપણા જીવનમા શું, જે ધર્મશાસ્ત્રદ્વારા જીવનમા સાચો પ્રકાશ આપનાર ગુરુદેવ ન હોય તો ભયકર અધકાર બ્યાપી જાય, એથી જ જેઓ સદ્ગુરુદેવની વાણી કહી સાંભળતા નથી, ખરેખર તેઓ સદ્માર્ગને છોડી અસદ્માર્ગમા ચાલીને આ સસારના ચેરાસીના ચકરાવામા રખડતા થઈ જાય છે

ધર્મના ગૂઢ રહસ્યોની પ્રાપ્તિ ગુરુ વિના થઈ શકતી નથી, તે જ રીતે યોગ અને અધ્યાત્મની અનેકવિધ ક્રિયાઓ ગુરુના માર્ગદર્શન વિના બરાબર બાણી શકાતી નથી એટલું જ નહિ પણ જ્યારે સાધના કરતા સચય ઉઠે છે અને હૈયું હચમચવા લાગે છે ત્યારે બહારે ચડનાર પણ ગુરુ જ હોય છે તેથી ધાર્મિક કે આધ્યાત્મિક પ્રગતિ ઇચ્છનારે ગુરુનું ચરણ શોધવું જ જોઈએ અને તે જોટલું વહેલું શોધાય તેટલું વધારે સારું

૨ :

કુગુરુ

હીરાની ખાણ વિરલ હોય છે, ચીલીના મથકો જૂન હોય છે, ચક્રવર્તી વૃક્ષો અતિ અલ્પ સંખ્યામાં નજરે પડે છે તે જ રીતે ગુરુપદની યોગ્યતા ધારણ કરનાર ગુરુઓ આ જગતમાં વિરલ હોય છે, જૂન હોય છે અથવા તો અતિ અલ્પ સંખ્યામાં નજરે પડે છે વ્યાપારની પરિભ્રમણમાં કદીએ તો બજારમાં સારા માલની હંમેશા અછત હોય છે, ત્યારે નબળા માલ ભેઈએ ત્યારે, ભેઈએ તેટલા પ્રમાણમાં મળી રહે છે તેથી જ કોઈએ કહ્યું છે કે —

ગુરવો વહવ. મન્તિ, શિષ્યવિષ્ણુપદારકા ।

દુર્લભ સદ્ગુરુર્મુવિ, શિષ્યહૃત્પદારક ॥

‘ આ જગતમાં એક યા બીજા ગણને શિષ્યોના ગણવા નો ભાર હજવો કરનારા ગુરુઓ ઘણા હોય છે, પણ શિષ્યોના હૃદયનો સંતાપરૂપી ભાર હજવો કરનાર સદ્ગુરુ દુર્લભ હોય છે ’

આ સ્થિતિ મુમુક્ષુએને સ્પષ્ટ ચેતવણી આપે ॥ કે ‘ઓ મુમુક્ષુએ ! જેના આધારે તમે સ સારસાગરનો પાર પામવા ઇચ્છતા હો તે શુરુષી નૌકાને ખરાખર તપાસજો જો તે સુદૃઢ અને ઇદ્ર વિનાની હશે તો તમને સામે પાર લઇ જશે પણ ખખડી ગયેલી કે ઇદ્રવાળી હશે તો પોતે પણ દૂબશે અને તમને પણ ડુબાડશે વળી આ દુનિયામા ‘પીશુ તેટલું સોનું નથી અને પીશુ તેટલું દૂધ નથી’ તેમ શુરુ નામ ધારણ કરનારા સર્વે કોઈ શુરુ નથી જો બધામા નામ પ્રમાણે શુરુ હોત તો ઠણઠણપાલ પોતાનું નામ બદલ્યા વિના રહેત નહિ.

ઠણઠણપાલનું દંષ્ટાત

એક શેઠને ઘેર પુત્રના પારણા છ વાર બધાયા, પરંતુ તેમાનો એક પણ પુત્ર બાર મહિના કરતા વધુ વખત જીવે નહિ, તેથી સાતમા પુત્રનું જોડીલું નામ ઠણઠણપાલ પાડયું અને બન્યું પણ એવું કે તે પુત્ર બાળમરણમાથી બચી ગયો અને કાલક્રમે યુવાન થયો.

એક વાર ઠણઠણપાલને તેના નામ માટે મિત્રોએ ખૂબ જ ચીડયો, એટલે તે ઘેર આવીને પિતાને કહેવા લાગ્યો કે ‘હે પિતાજી ! આ દુનિયામા નામોની ક્યા જોડ હતી કે તમે મારું નામ ઠણઠણપાલ પાડયું ? આવું ખરાબ નામ સંબવાથી બધા માણસો મને ચીડવે છે, માટે મારું નામ બદલી નાખો’

પિતાએ કહ્યું ‘બેટા ! નામ તો જિંદગીમા એક જ વાર પડે વળી જે નામ લોકોની જીભે ચડી ગયું હોય તે આપણું બળ્યું બદલાય નહિ, માટે તારે જરા પણ ચીડવું નહિ’

ઠણ્ઠણપાલે કહ્યું ‘પરંતુ પિતાજી! આવું લજમણું નામ તો કોઈનું પણ જોવામાં આવતું નથી! વળી સાનજવામાં પણ તે કેવું કઠોર લાગે છે? ઠણ્ઠણ-પાલ!!! ત્યારે કોઈ ખાત્રી વાસણ ખખડતું ન હોય!’

પિતાએ કહ્યું ‘જેટા! એ તો દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ કોઈને એ નામમાં કઠોરતા લાગતી હશે તો અમને તેમાં મધુરતા જણાય છે અમારા લાડીલા ઠણ્ઠણપાલનું નામ સાનજતા જ અમારું લોહી શેર શેર ચડી આવે છે, અને જધા નામે કાંઈ સાધક હોતા નથી ઘખલા તરીકે કોઈનું નામ કયરે હોય છે, કોઈક નું નામ પૂજે હોય છે, કોઈકનું નામ ગાયે હોય છે અને કોઈકનું નામ ભીજો હોય છે તેથી એમ સમજવાનું નથી કે તે માણસ કયરા જેવો, પૂજા જેવો, ગાયે કે ત્રિનુક હોય છે ખરી વાત તો એ છે કે નામ નમે તેવું હોય તો પણ તેની પાછળ કાંમે સા. યાવ તો એ નામ સહુને પ્યાર થઈ પડે છે ક્ષત્ર, કૃષ્ણ, યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, નકુલ વગેરે નામે એ રીતે જ લોકમિયતાને પામેલા છે ક્ષત્ર એટલે બળદ, કૃષ્ણ એટલે કાળો, યુધિષ્ઠિર એટલે યુદ્ધમાં સ્થિર રહેનારો (પર્વત), ભીમ એટલે ભયકર, અર્જુન એટલે સાહસનું વૃક્ષ અને નકુલ એટલે નોળીઆ તારી દૃષ્ટિએ આમાં કોઈ પણ નામ સુદર નથી છતાં તે નામે આજે હજારો હોવાનું આકર્ષણ કરી રહ્યા છે અને લાખો મસ્તકના વદન પામી રહ્યા છે, માટે નામ કરતા કામ પર જ વધારે ધ્યાન આપવું’

આમ છતાં ઠણ્ઠણપાલના મનનું સમાધાન થયું નહિ અને

તેણે પોતાનું નામ બદલવાનો આગ્રહ ચાલુ રાખ્યો, તેથી પિતાએ તેને કોઈ સુંદર નામ શોધી લાવવાનું જણાવ્યું.

એક વાર કોઈ કામગ્રસગે ઠબુઠણપાલ ગામની બહાર ગયો ત્યાં એક આપેડ ઉમ્મરની સ્ત્રી તેના જોવામાં આવી તેણે જાડા અને ફોલા વસ્ત્રો પહેરેલા હતા તથા હાથ, પા, નાક અને કાનમાં આવ મામૂની કિંમતના ઘોડા ધરણા ધારણ કરેલા હતા તે સવારના પહોરમાં અહીં આવી હતી અને બપોર ચડવા આબ્યા ત્યાં મુખીમાં રખડી-રવડીને બડાયા છાણનો એક ટોપલો ભરી રાખી હતી તેણે ઠબુઠણપાલને કહ્યું કે ‘ અરે ભાઈ, આ ટોપલો માથે ચડાવવામાં જરા મદદ કર ’ આથી ઠબુઠણપાલ તેની નજીક ગયો અને છાણનો ટોપલો તેના માથે ચડાવતા જોત્યો કે ‘ બહેન ! તમારું નામ શું ? ’

પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું ‘ લખની ’ આ સાંભળીને આશ્ચર્ય ચક્રિત થયેલા ઠબુઠણપાલે તેને ફરી પૂછ્યું કે ‘ બહેન ! તમારું નામ તો લખની છે અને તમે છાણ વીણવાનું કામ કેમ કરો છો ? ’

લખનીએ કહ્યું, ‘ મારા વીરા ! આ તો નામ મોટા અને દરસણુ ખોટા ■ મારું નામ લખની હોવા છતાં હું અતિ ગરીબ છું અને છાણ-લાકડા વીણીને પેટનો ચુઅરો કરું છું જો આ રીતે મહેનત-મજૂરી ન કરું તો મને ખાવાનું કોણ આપે ? ’

લખની ચાલતી થઈ અને ઠબુઠણપાલ પોતાના રસ્તે પડ્યો, પરંતુ લખનીનું ચિત્ર તેના મનમાંથી જુસાયું નહિ લખની, છાણ વીણે તે વિચાર જ તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો આ સ્થિતિમાં

તે થોડુંક ચાલ્યો કે રસ્તામાં એક માણસ ત્રાંચો મળ્યો તેને ઠણઠણપાલે પૂછ્યું કે 'ભાઈ! તમારું નામ શું?' પેલા માણસે કહ્યું 'ધનપાલ!' આ સાલળીને ઠણઠણપાલ બોલી ઉઠ્યો કે 'વાહ! કેવું સુંદર નામ છે? ભાઈ! તમારું નામ સાલળીને મને અતિ આનંદ થાય છે' તે વખતે ધનપાલે કહ્યું કે 'ભાઈ! મારું નામ સાલળીને તમને આનંદ થાય છે, પરંતુ હું શું કરું છું તે બોલો છો?' ઠણઠણપાલે કહ્યું 'ધનપાલ છો એટલે ધન સંવરતા હશે અને મનમાન્ય વાપરતા હશે' એ સાલળીને ધનપાલે કહ્યું કે 'અરે ભાગ્ય શાળી! મારી પાસે તો એક કૂટી બદામ પલ્લુ નથી હું સવારથી સાજ મુઠી આ ગામમાં ભીખ માગું છું ત્યારે મારું પૂરું થાય છે ફોઈએ મારું નામ ધનપાલ પાડ્યું, તેમાં શો ફાડો વળ્યો? નામના કાંઈ થોડા જ બચકા બરાબ છે?'

આ સાલળી ઠણઠણપાલ કરી ગયો લખમી છાણા વીણે અને ધનપાળ ભીખ માગે એ તો અજબ કહેવાય! બહોળી આગળ જતા એક સ્મશાન આંધું ત્યાં એક મંડાને અગ્નિ દાહ દેવાઈ રહ્યો હતો તે બેઈને ઠણઠણપાલે હાથમાના એક જણને પૂછ્યું કે 'અરે ભાઈ! કેણું મરી ગયું?' એટલે તે માણસે કહ્યું કે 'અમરશીભાઈ શુઝરી ગયા મિત્રારા ભગ વાનતું માણસ હતા! કોઈ દિવસ મરતાને પણ મર કહેતા નહિ વળી તેમના નખમાં એ રોગ ન હતો, છતાં શું થયું કે તે એકાએક દળી ગયા!' ઠણઠણપાલે કહ્યું 'પણ અમર શીભાઈ મરે અરે?' આવો વિચિત્ર પ્રશ્ન સાલળીને પેલા માણસ ઠણઠણપાલ સામું તાકી રહ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે

‘ભલા ભાઈ ! આવો ગાડો સવાલ કેમ પૂછે છે ? જેનું નામ છે, તેનો નાશ છે આ દુનિયામાં કોઈ પણ અમરપટ્ટો લઈને આવ્યું નથી, પછી તે અમરશીભાઈ હોય કે અભયચંદ હોય, અક્ષયકુમાર હોય કે અનંતરાય હોય અથવા ઈશ્વરલાલ, ભગવાનદાસ, મહાદેવપ્રસાદ, મુરારિ કે ગમે તે હોય ’

આ જવાબ સાંભળીને ઠણઠણપાલ ગુપચૂપ ઘેર આવ્યો અને પોતાના કામકાજમાં લાગી ગયો પછી જ્યારે પિતાએ પૂછ્યું કે ‘ભેટા ! તે કોઈ આરુ નામ ચોખી કાઢ્યું કે નહિ ?’ તે વખતે તેણે કહ્યું કે —

લખમી છાણા વીણતી, લીખ માગે ધનપાણ,
અમરશી મરતા દીઠો, ભલો હું ઠણઠણપાલ

‘લખમીને મેં છાણા વીણતી ભેટ, ધનપાણને મેં લીખ માગતા ભેટો, અને અમરશીને મેં મરતા દીઠો સારાશ કે આ કોઈમા નામ પ્રમાણે ગુણ હીક નહિ, તેથી હું એવા નિર્ણય પર આવ્યો છું કે આરુ નામ ઠણઠણપાલ છે, તે જ હીક છે ’

તેના આ નિર્ણયને પિતાએ વધાવી લીધો અને શાબાશી આપી કહેવાની જરૂર જાણે જ છે કે વખત જતા એ ઠણઠણપાલ એક મોટો શ્રીમત થયો અને વિવિધ પ્રકારના લોકોપયોગી કાર્યો કરીને યશ તથા કીર્તિનો જાગી થયો

આ દુષાન્તથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે જધામા નામ પ્રમાણે ગુણ હોતા નથી, તેથી ગુરુનું નામ ધારણ કરનારા સર્વ કોઈમા ગુરુના ગુણો હોય તે જનવાન્નેજ નથી

જે મુગ્ધ મનુષ્યો ગુરુના ગુણ-દોષની તપાસ કર્યા વિના માત્ર બાહ્ય આડબરથી આકર્ષાય છે અને તેમના ચરણે ધિર ગ્રસ્ત છે, તેઓ ઈચ્છાથી ગાયને બદલે વાગ્ધૃતિ ગાય પાળે છે તે આ રીતે—

વાગ્ધૃતિ ગાયને ખરીદનારા મુગ્ધ મનુષ્યનું દૃષ્ટાંત

કોઈ મુગ્ધ મનુષ્યને વૈદ્યોએ માત્ર ગાયના ઈંધ ઉપર રહેવાની સલાહ આપી આ રીતે ઈંધ ઉપર રહેતા રાજતુ પાત્ર ચેર કે છ ચેર ઈંધ ભેંઈએ, તેથી તેણે એક ગાંડ ખરીદી લેવાનો વિચાર કર્યો અને તે માટેના ખાસ બજારમા ગયે ત્યાં અનેક પ્રકારની ગાયો જોતો હતો તેમા કેટલીક રાતી હતી, કેટલીક પીળી હતી, કેટલીક કાળી હતી, કેટલીક કાબરી હતી અને કેટલીક સાવ ધોળી હતી. વળી તેમા કેટલીક ગાયો દુબળી જણાતી હતી, કેટલીક ગાયો મધ્યમ જણાતી હતી અને કેટલીક ગાયો કદપુટ જણાતી હતી. તેમા એક કદપુટ ગાયના ગળે સુદર ઘટ બાધેલો હતો આ ભેંઈને મુગ્ધ મનુષ્યે વિચાર કર્યો કે ‘ અન્ય કોઈ ગાયના ગળે ઘટ બાધેલો નથી અને આ ગાયના ગળે જ ઘટ બાધેલો છે, માટે તે સહુથી સારી હોવી ભેંઈએ. વળી સરીરમા પણ તે કદપુટ છે, માટે બીજી ગાયો કરતા વધારે ઈંધ આપતી હશે ’ આથી તેણે વધારે પૂછપરછ કે તપાસ ન કરતા તે ગાયને મો-મામ્યું મૂલ્ય આપીને ખરીદી લીધી અને ઘેર લાવ્યો

તેની સ્ત્રી ચતુર હતી તેણે એ ગાયને ભેતા જ પૂછ્યું કે ‘ આને કેટલા વેતર થયા ■ ? ’ ધણીએ કહ્યું ‘ એ તો મે

પૂછ્યું નથી ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' વારુ, એ દ્રવ્ય કેટલું આપે છે ? ' ધણીએ કહ્યું ' એ પણ મેં પૂછ્યું નથી ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' તો શું એને દોહીને લીધી ? ' ધણીએ કહ્યું ' ના, મેં એને દોહી પણ નથી ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' ત્યારે તમે શું એનું આઉં તપાસ્યું ? ' ધણીએ કહ્યું ' ના, મેં એનું આઉં પણ તપાસ્યું નથી ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' ત્યારે તમે એને ખરીદી કેવી રીતે ? ' ધણીએ કહ્યું ' બધી ગાયોમા એ રૂદ્રપુદ હતી અને તેના જ ગળામા ઘટ બાધેલો હતો, તેથી મેં માન્યું કે તે સદુધી વધારે દ્રવ્ય આપતી હશે એટલે મો-માન્યું મૂલ્ય આપીને ખરીદી લાવ્યો ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' તો એ બધા પૈસા પાણીમા નવા, કારણ કે આ ગાય તો પાકણ કે એટલે જરાપણ દ્રવ્ય આપશે નહિ '

આ સાંભળીને મુગ્ધ મનુષ્ય વિભાસણમા પડી ગયો પછી થોડી વારે કહ્યું કે ' જો એમજ હોય તો આ ગાય આપણે ખીજને વેચી નાખીશું ' સ્ત્રીએ કહ્યું ' પણ તમારા જેવા હૈયાકૂટા ખીજ કેણ હશે કે જે વગર તપાસ્યે આ ગાયન ખરીદશે ? એટલે આટલેથી જ સંતુ '

આ રીતે મુગ્ધ મનુષ્યને ગાય માથે પડી અને તેના બધા પૈસાનું પાણી થયું

અહીં જુદા જુદા રંગની ગાયો તે જુદા જુદા વેશવાળા ગુરુઓ સમજવા તેમા પાતળાપણુ, મધ્યમપણુ અને રૂદ્રપુદ પણુ, ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા જગે સમજવું જે ગુરુ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવા માટે ત્યાગનો માર્ગ સ્વીકારે છે અને વિવિધ

પ્રકારની તપશ્ચર્યાવડે ધ્વજિયે તથા દેહનુ દમન કરે છે તેઓ દુબળા શરીરવાળા જણાય છે, જે શુરુઓ અતિ હિત્સાહથી ત્યાગ માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે પણ તપશ્ચર્યાનું જોઈએ તેવું અવલબન લેતા નથી, તેઓ મધ્યમ શરીરવાળા જણાય છે, ત્યારે સાધુપણુ વીધા પછી ત્યાગ અને વૈરાગ્યને જૂઠ્ઠી જઈ મનગમતા માલમત્રીદા ઉદાવનાર શુરુઓ કૃષ્ણપુટ શરીરવાળા જણાય છે વળી આવા શુરુઓ સુક્તિખાજ, અલિંગ તેમજ પૂર્ત હોવાથી બાહ્ય આડબર અવિશ્વાસ રાખે છે તે ગળામાને સુદર ધટ સમજવો આવા શુરુઓનું ચરણ સ્વીકારવાથી તત્ત્વબોધરૂપી દ્વંધ મળતું નથી

શુભ્રહ્મીન શુરુઓ કેવા હોય છે, તેનું પ્રતિબિંબ નીચેની કહેવતોમા પડે છે

‘ બાવો ખેઠો જપે અને જે આવે તે ખપે ’

શુરુ ધર્મને ખેઠેલા બાવાજીઓ બેઠા બેઠા ભગવાનના નામને જાપ જપે છે, પણ લોગ-ઉપલોગની કોઈપણ સાધન-સામગ્રી હોડતા નથી તેમને રહેવા માટે સુદર મઠો કે સગવડ બરેલા આશ્રમો જોઈએ છે તેમને પ્રવાસ કરવા માટે હાથી, ઘેઝ, પાલખી, ગાડા, રથ, સીંગસામ, ઘોડાગાડી, ઓટર કે રેલ્વે જેવા વાહનો જોઈએ છે તેમને અંગ લાકવા માટે સુદર અને મુલાયમ રથમી વસ્ત્રો જોઈએ છે અથવા કશળી શેલા અને દુપ્પટા જોઈએ છે તેમને ગળામા કૂલના હાર જોઈએ છે, હાથમા કૂલની ઠલગીઓ જોઈએ છે અને સૂઈ રહેવા માટે રથમી તળાઈઓ તથા કૂલની પથારીઓ જોઈએ છે વળી વાતાવરણુ રૂવચ્છ રાખવા માટે

જાતી જાતના અતરો, સેન્ટો અને વિધવિધ જાતના પૂષો જોઈએ છે, ખાવા માટે દૂધપાક, માલપુખા, લાડુ, પેડા, બરફી ને બુદી જોઈએ છે, સવારના શિશમણ તરીકે કેશરિયા દૂધ ને હલવા જોઈએ છે તથા બપોરના સૂક્ષ્મ આહાર માટે સતરા, મોસળી, દાડમ, સફરજન, ચીકુ વગેરે ફળો જોઈએ છે અને સહુથી મોટી વાત એ કે તેમને જાદી ચાલે તે માટે વારસ જોઈએ છે અને તે વારસ ઉત્પન્ન થાય તે માટે સ્ત્રી જોઈએ છે વળી એ સ્ત્રી તથા પુત્રના હોમકુશળ માટે જમીન-મગીર જોઈએ છે અને ધણેપુગાદુ તથા શેકડ નાણુ જોઈએ છે આ રીતે ' ખાવો ખેલો જપે અને જે આવે તે જપે ' એ કહેવન શુરના નામે ચાલેલી ખૂટી બુવાબાજીનું એક બહુમોલ્યુ ચિન્ન રત્ન કહે છે

‘ રામ નામ જપના, પરમા માત્ર અપના ’

કે/લાક શુરનો વેર ધારણ કરવાવાળા સાધુઓ મહાન મહાત્મા હોય કે પરમ ભક્ત હોય તે રીતે આખો દિવસ ‘ રામ રામ ’ ‘ સીતારામ ’ વગેરે શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરે છે પણ તેમની નિયત તો ધનમાલ એકઠો કરીને મોજમજાહથી જીવન ગુજારવાની જ હોય છે આથી તેઓ અનેક પ્રકારની ધૂર્ત વિદ્યાઓ અજમાવે છે અને લાલચુ લોકોને પોતાના પબ્બમા ફસાવે છે કોઈ માણસની સ્થિતિ સામાન્ય જોઈને પહેલા તો તેઓ એને મીઠા શબ્દોથી આશ્વાસન આપે છે પછી જ્યારે પેટો માણસ એમના પર વિશ્વાસ મૂકીને પોતાની હૈયાવચન ઘડવે છે અને પોતાની આર્થિક મુશીબતોનું બ્યાન કરે છે, ત્યારે આ શુરઓ ધીર રહીને એમ કહે છે કે ‘ એ બધાનો ઉપાય તો યહ શકે,

પણ તમારું નથીજ હાલ બરાબર નથી ' તે વખતે નરીખને
 સુધારવા ઇચ્છતો તે ગરબુ એનો પણ કોઈ ઉપાય કરવાની વિનંતિ
 કરે છે, ત્યારે પેલા ગુરુ કહે છે કે-એ માટે અમુક મહત્ત્વ
 શાંતિ કરવી પડશે અથવા અમુક દેવ-દેવીને બલિદાન આપવું
 પડશે અથવા મન જપની અમુક દિવાળી આટલો ખર્ચ
 થશે ' એટલે તે ' ભગત ' ની પાસેથી અમુક રકમ પડે
 છે અને તેમાનો મોટો ભાગ કેટલે ચંદ્રવીને થોડા પૈસાથી
 કાઢી જતરમતર કર્યાના દેખાવ કરે છે પછી આ પૂર્વ
 ગુરુઓનું કામ આગળ વધે છે તેઓ પોતાની યોગસાધનાની
 કે મત્રસિદ્ધિની મોટી મોટી વાતો કરે છે અને અનેક પ્રકાર
 ના ચમત્કારો કરી ચક્રવાનું રસભર્યું વર્ણન કરે છે, તે
 સામળીને ગરબુ ભગતના મોઝા પાણી આવે છે આ ગુરુઓ
 ચલણી નોટોને બમણી બનાવી શકે છે ! અને ત્રાળાનું સોનું
 પણ બનાવી શકે છે ! પરંતુ તેમ કરવાને પ્રારંભમાં થોડી
 ચલણી નોટો અને થોડા સોનાની જરૂર જણાવે છે ! તેઓ
 બાણુતા હોય છે કે ગરબુ માણસ થોડાથી સતોષ પામવાનો
 નથી એટલે નોટો કે સોનું તેની શક્તિ પ્રમાણે વધારેમા વધારે
 આપવાનો છે પછી એક રાત્રે નોટોને બમણી બનાવવાનો
 પ્રયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યારે ઘરના બધા માણસોને એક
 ઓરડામાં બેસી રહેવાનું આવશ્યક હોય ॥ અને ત્યારે ઘરના
 બધા માણસો એક ઓરડામાં બેસે ॥ ત્યારે ગુરુ એવી રીતે
 મત્ર બાણુવા લાગે છે કે તેના કેટલાક સ્કુટ-અસ્કુટ શબ્દો
 તેમના કાને પડે પછી એ મત્રનું ઉચ્ચારણ ધીમું પડતું
 જાય છે અને તે છેક જ બંધ પડી જાય છે એ જ વખતે

હા! ભાગે પેલા માણસવાળા ઓરડાને સાકળ ચડી જાય ।
 અને ગુરુજીનો હાથ ધરની બધી કિમ્મતી વસ્તુઓ પર ફરી
 રળે છે અલબત્ત, તેઓ આ કામ ઘણું જ ચૂપકીથી અને
 ઘાડું જ મુર્તિથી કરે છે અને જોત-જોતામાં અદૃશ્ય થઈ
 જાય છે ! અથવા તો ત્રાળાનું સોનું બનાવવું હોય છે તો પહેલા
 કેટલુંક સોનું આપે છે (!) અને પછી ભગત વિશેષ મોનું
 આપે ત્યારે ગુપ્તક્રિયા કરતા કરતા ગુરુજી એકદમ અદૃશ્ય
 થઈ જાય છે

જે લોકોને આની બાબતોમાં ઈતખ્તાર હોતો નથી તેઓને
 ગુરુજી ખીન્ને ચમત્કાર બતાવે છે તેમને ગુરુજી શીચર
 (અમેરિકન ફના ભાવ બધ રહે તેનો છેલ્લો આકડો કે
 જેના પર મોટો જુગાર રમાય છે) આપે છે, તેજમદી
 બતાવે છે અને ડ, ચેર, સોનું, ચાદી તથા તેનીબીયાના ડાચા
 નીચા ભાવો બતાવે છે અલબત્ત, આ ભાવો બતાવવા માટે
 તેમને કેટલાક ‘પ્રાથમિક ખર્ચ’ની જરૂર પડે છે અને તે
 ‘પ્રાથમિક ખર્ચ’ લીધા પછી ગુરુજી વધારે સારા ભાવો મેળ
 વવા કોઈક ઠેકાણે સાધના કરવા ચાલ્યા જાય છે હવે તેમની
 રૂબ સાચી પડે તો તેઓ તરત જ પાછા ફરે છે અને બીજી
 વધારે સુદર રૂબ આપીને તેના બદલામાં વધારે ‘પ્રાથમિક
 ખર્ચ’ લે છે પછી ભગત તે પ્રમાણે દાવ નાખે છે પરંતુ દુષ્ટ
 નશીબ આડું ચાલે છે અને રૂબ ખોટી જતા ગુરુજી પોતારા
 ગણે છે !

જેઓને પૈસાટકની ચિંતા હોતી નથી પણ કુટુંબનો
 કલેશ સતાવી રહ્યો હોય છે તેમને પણ આ ગુરુઓ સહાય

કરવા મેલને પડે છે આ માટે પ્રથમ તેઓ કુટુંબ
ને બુદ્ધા બુદ્ધા પોતાની પાસે બેલાવીને શાણ્ણી ર
છે ને પછી તેમને કોઈ તાવીજ કે કોરો બનાવી
જણાવે તે તેઓ સ્ત્રીને કહે છે કે ' આ તાવીજથી ત
તમારે વશ થઈ જશે અને કોઈ દિવસ તમારું વર
શકશે નહિ ' તેઓ ધણીને કહે છે કે ' આ તાવી
અમરકારિક છે કે તમે એને ધારણ કર્યો કે તમારી
ગાય બની જશે અને તમારી સામે બેલવાની કદી
કરશે નહિ ' અથવા તેઓ પિતાને એવું કહે છે કે
પુત્ર તમારે આધીન રહે તે બાતનું આ તાવીજ
પુત્રને એવું કહે છે કે ' આ તાવીજ ધારણ કરવાથી
લાગણી તમારા પર વધી જશે અને તેઓ પોતા
વારસો તમને જ આપશે ' કલકથી ખડબદી (૧) રહેલા
શુરુશુરુ મહત્વ વધે છે અને તેમનું કામ ધમધાકાર
પછી સારી જેવી કમાણી કરીને એક દિવસ શુરુશ
ચોગસાધના કરવા માટે હિમાલય તરફ પ્રયાણ કરે છે
મોટી રકમ તફાવીને એકાએક અદૃશ્ય થાય છે

જેઓને હમ, મીઠી પેશાબ, રક્તઆપ, કોદ, ધાતુની
અને નામરદી જેવા રોગો લાગુ પડ્યા હોય છે, તેઓને
' અમરકારિક દવા ' થી સારા કરી દેવાનું બીડું ઝડપે છે
' અમરકારિક દવા ' બનાવવા માટે ખર્ચાની રકમ માગી લે
કોઈ વનસ્પતિના મૂળનું કે પાદનું ચૂર્ણ અથવા ધ
રાખ એક પડીકામાં આપીને શ્રદ્ધાપૂર્વક તે દવા વ
જલાવે છે અને શ્રદ્ધાથી કોને કોને કેવો કેવો ફાય

તેનું વિમલવાર વર્ણન કરે છે હવે એ સંગીને પ્રકૃતિ
 કૃષ્ણ એવું જણાય તો ગુરુજી વધારે સારી દવા બતાવવા
 મટે બીજા પૈસા પડાવે છે અને, જ્યાં કૃષ્ણ ન જણાય
 તો શ્વેતની ખાની જણાવી વધારે વખત દવા ચાતુ રાખવાનું
 જણાવે છે અને ધીમે ધીમે પૈસા પડાવતા રહે છે એમ
 કહતા જ્યારે ગુરુજીને જણાય છે કે હવે વાતમા દમ રહ્યો નથી
 ત્યારે ગુરુજી કોઈ પણ વીધેની યાત્રા કરવા ચાલ્યા બધ છે

આ રીતે આવા ગુરુજી નૌચાગાના નામે, પ્રજાવર્ધાશ્રમના
 નામ કે યોગાશ્રમના નામે પણ પૈસા પડાવતા જ મટે છે અને
 'રામ નામ જપતા બૌર પડયા માલ નામનું' એ ઉપ્પરને
 અર્થિત્વ કરી બતાવે છે

‘નામ ધરાવે ગુરુ અને મમ કરે બુદ્ધ’

કેલક ગુરુ નામધારીએ ધર્મવદાનો દાખ લઈને ધર્મના
 નામે એવા એવા વિદ્યાર્થીનો પ્રચાર કરે છે કે જે તેમની
 પેલાની વાસનાઓને પૂરી કરવા મટે અતિ અવરૂણ વધ પડે
 પ્રમદા વચકે તેઓ પ્રવન છંદરના મગલનવા સ્વરૂપની વાત
 કરે છે, પછી તેની ભવિત કરવાનું સૂચન કરે છે, પછી તે
 માં પ્રેમ લાવેલા હૃદયની દિશાવત કરે છે અને છેવટે પ્રેમ
 હીણને પ્રત્યક્ષ પ્રદેશ કરે છે અથવા તેઓ લક્ષ્મીની ચચક
 વાની વાત કરે છે, તેના પરનો મોટું ઉપારી નામવાની
 આશયકતા જણાવે છે અને છેવટે તે બધું ગુરુને સમર્પણ
 કરી દેવાની દિશાવત પરી રેવકની બધી માલમિલકતના સ્વામી
 બની બધ છે અથવા કેમ વાર ‘પ્રજાવર્ધન’ નામનું

પ્રકાશે છે, તેનાથી ઉત્તમ સતતિ પેદા થાય છે એ વાત સિદ્ધ કરે છે અને પોતે શ્રદ્ધાચારી છે એ વાત જણાવી શ્રીઓને ઉત્તમ સતતિનો લાભ મળે તે માટે તેની આથે કુબ્યવહાર કરવાનું પણ ચૂકતા નથી

છ પ્રકારના કુશુરુઓ

કુશુરુની યોજખાણ કરાવવા માટે શાસ્ત્રકરોએ તેમને છ પ્રકારની ઉપમાઓ આપી છે, તે આ રીતે (૧) સાપ જેવા, (૨) ચોર જેવા, (૩) ઠગ જેવા, (૪) વાણિયા જેવા, (૫) વાઝણી ગાય જેવા અને (૬) નદ જેવા

(૧) સાપ સ્વભાવે અતિક્રૂર હોય છે, આકારે ભય કર હોય છે, કુદાડો મારીને ડરાવનાર હોય છે તથા લાગ મળતા ડખ મારીને પ્રાણનો નાશ કરે છે તે જ રીતે જે શુરુઓ સ્વભાવે અતિ ઠર હોય, આકારમા ભય કર હોય, સાપ વગેરે આપવાના ભયથી ડરાવનાર હોય અને લાગ મળતા લોકોનું સર્વસ્વ હરણ કરે, તેમને સાપ જેવા જાણવા

(૨) ચોર લોકો યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી કે ડરાવીને ધનમાલ લૂટી જાય છે અને વખતે પ્રાણની પણ હાનિ કરે છે તે જ રીતે જે શુરુઓ યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી કે સાપ વગેરેના ભયથી લોકોના ધનમાલ લૂટી લે ॥ તથા ધર્મરૂપી પ્રાણનું પણ હરણ કરે છે, તેમને ચોર જેવા જાણવા

(૩) ઠગ લોકો અનેક જાતની કપટ ક્રિયાઓ કરીને લોકોના ધનમાલ તથા પ્રાણ હરી લે છે તેવી રીતે જે શુરુઓ સાધુ તાનો ડોળ રાખે છે, પણ હૃદયથી નાસ્તિક હોય છે અને

અનેક પ્રકારના હાથ કરીને લોકોના ધનનાથ તથા વર્તમાન પ્રાણનું હરણ કરી લે છે, તેમને બાજીયા જેવા સમજવા.

(૪) વાણિયો મૂલ્ય લીધા વિના કે જે વસ્તુ આપણે નથી વળી આહોકોને મીઠા ચાખેલી સમજે છે અને તેને નાસ્તુ દુધને જવા દેતો નથી પણ તેમને એ કહીને કહે છે કે રીતે જે ગુરુઓ કોઈ પણ પ્રમુખ દ્વારા દીને વર્તમાન કા-દેશ કર છે તથા પામિંક ક્રિયાઓ કરે છે અને પુરુષના ભયાં ચાખેલી લોકોને પોતાના વસ્તુ આપી દેવા દેવા થતાં છે, તેમને વાણિયા જેવા સમજવા.

(૫) વાજાણી ગાય હમેશા દાન કરે છે, પરંતુ દૂધ આપતી નથી. તેવી રીતે જે ગુરુઓ દેવતાના આહાર-પાણી તથા વસ્ત્ર-વાના આપે છે અને લોકોના પૂજા-સંસ્કાર વગેરે પામે છે, પરંતુ જે વસ્તુ ઉપદેશ કરી લોકોના હૃદયમાં ધર્મશ્રદ્ધા, વર્તમાનને વર્તમાનનું પ્રકટાવતા નથી, તેમને વાજાણી નામ આપવા.

૬ નંદ લોકો અનેક પ્રકારના કહેવો કરીને હાસ્ય, વૈરાગ્ય, શુભાર, કરુણા આદિ દ્વારા હૃદયમાં જાગૃત કરે છે, પરંતુ તે પોતે એ બધું જાણે છે કે તેવી રીતે જે ગુરુઓ શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા વિધિવિધાનને અનુસરે છે, પરંતુ પોતાના અંતરમાં કંઈપણ કંઈ નથી, તેમને નંદ જેવા સમજવા.

આવા પુરુષો પોતે જાણે છે...

તેથી તેમનું ચરણ સ્વીકારવું એ બાણીને વિષનું ભક્ષણ કરવા સમાન કે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા સમાન છે

કુરુરુની વ્યાખ્યા

પરિસ્થિતિ બાવી હોવાથી જે શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે —

મર્વામિલાપિણ સર્વભોજિનઃ મપરિગ્રહા ।
અમ્રક્ષ્ણચારિણો મિધ્યોપદશા ગુરવો ન તુ ॥
પરિગ્રહારમમગ્નાસ્તારયેયુઃ કથં પરાન્ ।
સ્વયં દરિદ્રો ન પરમીશ્વરીર્કર્તુમીશ્વર ॥

જેમને ધન, ધાન્ય, સોનું, રૂપું, ધાતુ, હેત્ર, હાટ, હવેલી, અનેક પ્રકારના પશુઓ અને સીની અભિલાષા છે, જે મધુ, માસ, મદિરા, અનતકાચ, અભક્ષ્યાદિક સર્વ વસ્તુઓનું ભોજન કરનારા છે, જે પુત્ર, કલન, ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રૂપું, હીરા, શેત્રી તથા મેત્ર વગેરેનો પરિગ્રહ શાખનારા છે, જે અમ્રક્ષ્ણ ચારી છે, અને જે મત્ર, તત્ર, વૈદક, નિમિત્ત, ન્યોતિષ આદિને ઉપદેશ કરે છે તથા બૃહા ધર્મનો પ્રચાર કરે છે, તે ગુરુઓ નથી—ગુરુપદને યોગ્ય નથી

જેઓ માલમિલકત અને પૈસાટકાનો સંગ્રહ કરવામાં તથા અનેક પ્રકારની સાચારિક પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં મગ્ન છે, તે બીજાઓને કેવી રીતે તારી શકે ? જે સ્વયં દરિદ્ર છે તે બીજાને લક્ષ્મીવત કરવાને સમર્થ થતો નથી

૩ .

સદ્ગુરુ

જ મ, જરા અને મૃત્યુની ભયાનકતાથી ભય પામેલા જગતના લોકોને સાચુ શરણ આપી શકે તેવી વસ્તુઓ ચાર છે (૧) અરિહત (૨) સિદ્ધ (૩) સાધુ અને (૪) દેવદત્તી-પ્રણીત ધર્મ તેથી જ મુમુક્ષુઓ વડે નિરતર કહેવાય છે કે -

“ ચત્તારિ સરણ પવજામિ ।

અરિહત સરણ પવજામિ ।

સિદ્ધે સરણ પવજામિ ।

સાદુ સરણ પવજામિ ।

કર્મલીપન્નત્ત ધર્મ સરણ પવજામિ ॥ ”

‘ હું ચારનુ શરણ અગીકાર કરુ છું અરિહતનુ શરણ અગીકાર કરુ છું સિદ્ધનુ શરણ અગીકાર કરુ છું સાધુનુ શરણ અગીકાર કરુ છું દેવદત્તી ભગવતોએ કહેલા ધર્મનુ શરણ અગીકાર કરુ છું ’

આ ચાર શરણોમા પહેલુ અને બીજી શરણ સદ્દેવતુ,
ત્રીજી શરણ સદ્ગુરુતુ છે અને ચોથુ શરણ સદ્દર્મતુ છે,
તેથી એમ કહેવુ પણ ઉચિત જ છે કે ‘ આધિ, વ્યાધિ અને
ઉપાધિથી ભરેલા આ સ સારસાગરને તારનારી વસ્તુઓ ત્રણ છે
' (૧) સદ્દેવ, (૨) સદ્ગુરુ અને (૩) સદ્દર્મ ’

સદ્દર્મતુ પ્રવર્તન સદ્દેવદ્વારા થાય છે અને તેની
અવિચ્છિન્ન પરપરા સદ્ગુરુ વડે જ જળવાઈ રહે છે, તેથી
એમ કહેવુ પણ યોગ્ય જણાય છે કે ‘ અશાંતિની આત્મા
તરફડી રહેતી આ દુનિયાને સાચો આધાર સદ્દેવ અને
સદ્ગુરુનો છે ’

સદ્દેવની અમાધારણ મહત્તા તેમના જગદ્ગુરુત્વ કે પરમ
ગુરુત્વને લીધે જ માનવામા આવી છે, તેથી એમ કહેવુ પણ
સર્વવા સંગત જ છે કે ‘ સકલ દુઝોનો અત સદ્ગુરુના
શરણથી આવે છે ’ અને તેમ હોવાથી અનુભવીઓતુ એ
કથન સાધક ઠરે છે કે—

‘ જો સદ્ગુરુ શરણ જ મળે,
તો જન્મ, જરા ને મૃત્યુ ટળે ’

છ પ્રકારના સદ્ગુરુઓ

સદ્ગુરુની ઓળખાણ કરાવવા માટે સાત્રકરોએ તેમને
■ પ્રકારની ઉપમાઓ આપી છે તે આ રીતે (૧) ગાય
જેવા, (૨) મિત્ર જેવા, (૩) બધુ જેવા, (૪) પિતા
જેવા, (૫) માતા જેવા અને (૬) કલ્પવૃક્ષ જેવા

(૧) ગાય ઘાસ, બનાજ વગેરે વસ્તુઓ ખાય છે, તેના બદલામાં તે દૂધ, દહીં, છાશ અને ઘી જેવી ઉપયોગી વસ્તુઓ આપે છે વળી વર્ષે-બે વર્ષે નવા વાછરડાને જન્મ આપતી રહે છે, તેથી માલિકની સમૃદ્ધિમાં ઉત્તરોત્તર વધારો થતો રહે છે તેવી રીતે જે ગુરુઓ ગૃહસ્થ તરફથી સૂઝતા આહાર પાણી અને વસ્ત્ર-ઉપકરણ વગેરે મેળવીને તેમને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપરૂપ ધર્મના મૂળ તરફ સમન્વે છે તથા હેતુ, યુક્તિ અને દષ્ટાંતોવડે તેમના હૃદયમાં ધર્મ પ્રત્યેની અહંગ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી તેમની આત્મસમૃદ્ધિમાં ઉત્તરોત્તર વધારો કરતા રહે છે, તેમને ગાય જેવા સમજવા

(૨) મિત્ર પોતાના મિત્રને લક્ષ્મીની લાલચ વિના કે બીજા કોઈ પણ બાતનો સ્વાર્થ સાધવાની ભાવના વિના માત્ર હિતબુદ્ધિથી જ સલાહ-શિખામણ આપે છે અને તેને યોગ્ય માગે પ્રવર્તવે છે, વળી કોઈ મુશ્કેલી કે આકૃતનો પ્રસંગ આવી પડે તો તેમની તેને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેવી રીતે જે ગુરુઓ કોઈ પણ પ્રકારની લાલચ કે સ્વાર્થ સાધવાની ભાવના વિના માત્ર હિતબુદ્ધિથી જ ધર્મનો ઉપદેશ કરી મુમુક્ષુઓને યોગ્ય માગે પ્રવર્તવે છે અને તેઓ પર અજ્ઞાન, મોહ, ક્રમ, ક્રોધ વગેરે આત્મિક ચતુરોનો હુકો થતા તેમની તેમને ઉગારવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તેમને મિત્ર જેવા સમજવા

(૩) બધું હમેશા સ્નેહપૂર્ણ હૃદયવાળો હોય છે અને પોતાના બધાને અવસરોચિત સલાહ-શિખામણ આપે છે

વળી તેમ કરવામા તે બાંધુ તરફથી ભક્તિ કે વિનયની અપેક્ષા રાખતો નથી તેવી રીતે જે ગુરુઓ મુમુક્ષુઓ પ્રત્યે અદૃત્રિમ સ્નેહવાળા હોય છે અને ભક્તિ કે વિનયની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ અવસરોચિત સલાહ-શિખામણુ આપે છે, તેમને બાંધુ જેવા સમજવા

(૪) પિતા એકાત પ્રેમને ધારણ કરનારો હોય છે તથા પોતાના પુત્રને શિખામણુ અને તાડન વડે મુશિક્ષિત કરી ઉચ્ચ સ્થિતિ પમાડે છે, તેવી રીતે જે ગુરુઓ એકાત હિતબુદ્ધિ રાખીને શિખામણુ અને કપકો આપવા વડે મુમુક્ષુઓને સુ શિક્ષિત કરે છે અને કમશ ઉન્નતિના માર્ગે લઈ જાય છે, તેમને પિતા જેવા સમજવા

(૫) માતા અત્યંત વાત્સલ્યભાવને ધારણ કરનારી હોય છે અને અનેક ઉપાયો વડે પોતાના પુત્રનું હિત કરવાને સદા મથનારી હોય છે, તેવી રીતે જે ગુરુઓ મુમુક્ષુઓ પ્રત્યે અત્યંત વાત્સલ્ય ભાવ રાખીને અનેક ઉપાયો વડે તેમનું હિત કરવાને મથે છે, તેમને માતા જેવા સમજવા

(૬) કલ્પવૃક્ષ સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરે છે, તેવી રીતે ગુરુઓ મુમુક્ષુઓના મોક્ષને લગતા સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરે છે, તેમને કલ્પવૃક્ષ જેવા સમજવા

આ છ પ્રકારના સદ્ગુરુઓ ક્ષણ-નૌકાની જેમ પોતે સ સાર સાગરને તરી બાય છે અને મુમુક્ષુઓને પણ સ સાર-સાગરમાંથી તારે છે, માટે તેમનું શરણુ સ્વીકારવા યોગ્ય છે

સદ્ગુરુની વ્યાખ્યા

શાસ્ત્રકારોએ સદ્ગુરુની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે કરી છે

“ મહાવ્રતધરા ધીરા, મૈત્ર્યમાત્રોપજીવિનઃ ।

સામાયિકસ્યા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥ ”

(૧) જેઓ મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા છે, (૨) સહન શીલ છે, (૩) બિણ્ણ ઉપર છવનારા છે, (૪) સામાયિકમા (સમભાવમા) રહેનારા છે અને (૫) ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા છે, તેઓ ગુરુ કહેવાય છે

મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા

(૧) ગુરુપદની પ્રથમ યોગ્યતા એ છે કે તેઓ નીચેના પાંચ મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા હોવા જોઈએ —

૧ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ-વ્રત—પ્રાણનો અતિપાત [વિયોગ] કરતા અટકવાનું વ્રત—અહિંસા વ્રત

૨ મૃવાવાદ-વિરમણ-વ્રત—મૃવાવાદ [અસત્યવાદ] કરતા અટકવાનું

૩ મદસ્તાદાન-વિરમણ-વ્રત—અણુદીધી વસ્તુ નહિ લેવાનું વ્રત—અસ્તેય-વ્રત

૪ મૈથુન-વિરમણ-વ્રત—મૈથુન [સ્ત્રી-પુરુષનો સંયોગ] કરતા અટકવાનું વ્રત—બ્રહ્મચર્ય-વ્રત.

૫ પરિગ્રહ-વિરમણ-વ્રત—પરિગ્રહ [ધન-ધાન્ય વગેરેનો સંચય] કરતા અટકવાનું વ્રત—નિશ્કિયન વ્રત

જેણે અહિંસા-મત ધારણ કર્યું છે તે કોઈના પ્રાણની હાનિ કરે નહિ, કોઈને દુઃખ આપે નહિ, કોઈને સતાવે નહિ, કોઈનું ખૂરુ વાકે નહિ કે કોઈના અહિંસામાં સહાય થાય નહિ તે જ રીતે કોઈના જોગે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાની ઈચ્છા રાખે નહિ

જેણે સત્ય-મત ધારણ કર્યું છે તે ગાળે બાંહે નહિ, ઠકોર બાણીનો પ્રયોગ કરે નહિ, અહિંસકર વચન ઉચ્ચારે નહિ તથા તથ્યથી રહિત હકીકત રજૂ કરે નહિ તે જ રીતે કોઈને છેતરવાની કે બનાવવાની બુદ્ધિ રાખે નહિ

જેણે અસ્તેય મત ધારણ કર્યું છે તે કોઈની કોઈ પણ પ્રકારની વસ્તુ ચોરે નહિ કે તેના માલિકે સહજુશીથી આપ્યા વિના કોઈ પણ વસ્તુ ચૂંટી કરે નહિ

જેણે બ્રહ્મચર્યમત ધારણ કર્યું છે તે કોઈ પણ પ્રકારનું મૈથુન મેવે નહિ તથા કોઈની મા-બેન કે વહુ-બેટી પર ક્રુદ્ધિ કરે નહિ, પરંતુ મોગી તેટલી માતા અને નાની તેટલી બહેનો ગણે

જેણે નિષ્કિંચન-મત ધારણ કર્યું છે તે પોતાના થકી કોઈ પણ પ્રકારની માલમિલકત કે ધનદોલત એકઠી કરે નહિ કે પામે રાખે નહિ તેમજ તેના પર મમત્વ ધારણ કરે નહિ

મતનું પાલન કરવાની રીત પરથી તેના બે પ્રકારો પડે છે (૧) કેશ અવવા સામાન્ય અને (૨) સર્વ અથવા મહા તેમા જે મતમાં કોઈપણ મતનો અપવાદ કે છાંયો નથી

આવે છે તે દેશ અથવા સામાન્ય કહેવાય છે અને જે વ્રતમા કોઈપણ પ્રકારનો અપવાદ કે છૂટ સંભવામાં આવતી નથી તે સર્વ અથવા મહા કહેવાય છે. દાખલા તરીકે એવું વ્રત ધારણ કરવામાં આવે કે ‘ હું સામાન્ય રીતે સર્વ સયોગેમાં અહિંસાનું પાલન કરીશ પણ કોઈ અસાધારણ સયોગે જેના ધ્યાન અને મારા પોતાના પ્રાણ જવાનો વખત આવે તો મને આક્રમકનો સામનો કરવાની છૂટ રહેશે ’ તો એ વ્રત દેશ અથવા સામાન્ય કહેવાય, અને એવું વ્રત ધારણ કરવામાં આવે કે ‘ હું સર્વ સયોગેમાં અહિંસાનું પાલન કરીશ ’ તો એ સર્વ કે મહા કહેવાય. આ વ્રતની વધારે સ્પષ્ટતા મહામુનિ મેતાર્યની જીવનકથા બાણવાથી થઈ શકશે.

મહામુનિ મેતાર્યનું દષ્ટાંત

ક્ષત્રિયપુત્ર મેતાર્યે સંસારના સર્વ ક્ષમસોગેને અસાર બાંધી એક દિવસ ગૃહનો ત્યાગ કર્યો અને ગુણિયલ ગુરુરાજ આગળ પાંચ મહાવ્રતો ધારણ કરી સાધુજીવનની દીક્ષા અંગીકાર કરી તેમનો વૈરાગ્ય ઉત્કટ હતો, તેમનો ત્યાગ અસાધારણ હતો, તેમને કોઈ પણ ભૌતિક વસ્તુ પર આધાર-મમતા રહી ન હતી. તેઓ દેહને હમવા માટે તથા મનને નારવા માટે બાંધ તેમજ અવ્યતર તપશ્ચર્યાઓ કરતા અને દિવસ તથા રાત્રિનો ઘણોખરો ભાગ સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં પસાર કરતા.

એક વખત એક મહિનાના ઉપવાસને પાસે તેઓ સૂઝતો આહાર લેવાને નીકળ્યા અને સાધુજીવનના નિયમ પ્રમાણે ગોચરી

ફરતા ફરતા એક સોનીને ત્યાં ' ધર્મલાલ ' કહીને જિભા રદ્યો
એ વખતે સોની જવના આકરના સોનાના દાણા ધડી રદ્યો
હતો અને તેને બને તેટલા સુદર બનાવવા માટે કાળજીપૂર્વક
મથી રદ્યો હતો તેણે ' ધર્મલાલ ' શબ્દ સાંભળ્યો એટલે
પોતાના કામમાંથી માથું ઊંચું કર્યું અને પોતાની સામે એક
સાધુ-મહાત્માને ઊભેલા જોઈને હાથ નેડ્યા પછી જિભા ધધને
તેણે આ મહાત્માને પોતાને ત્યાંથી આહાર-પાણી મંહણ
કરવાની વિનંતિ કરી અને તે લેવા સારૂ બાજુમાં આવેલા
પોતાના ઘરની અંદર દાખલ થયો.

હવે બન્યું એવું કે તે જ વખતે એક કૌચ પક્ષી ત્યાં
આંચું અને સોનાના જવને સાચા જવ સમજીને તેને ચણી
ગયું પછી તે ઊડીને પાસેના ઝાડ પર બેસી ગયું આ બનાવ
બની ગયા પછી થોડી વાર પેલા સોની બિંદાને યોગ્ય કેટલીક
વસ્તુઓ લઈને ઘરમાંથી બહાર આંચો અને જુએ છે તો ત્યાં
એક પક્ષુ જવલો મળે નહિ આથી તેના પેટમાં ફાળ પડી
અને તેણે મુનિવરને પૂછ્યું કે ' મારા ગયા પછી અહીં કાંઈ
આંચું હતું ? '

મહામુનિ મેઘાર્યે જે કંઈ બની ગયું તે બધું નજરે
નજર લેયું હતું પણ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા એક જીવની,
હાનિ થાય તેમ હતું, કારણ કે તેઓ કૌચ પક્ષી આજ્યાની,
અને તે ઝાડે બેઠાની વાત કરે તો સોની તે પક્ષીને મારી
નાખી, તેનું પેટ ચીરીને પક્ષુ જવલા કાઢ્યા વિના રહે નહિ.
તેથી તેમણે એ પ્રશ્નનો કાંઈ પણ જવાબ ન આપતા મૌન
ધારણ કર્યું.

પોતાના પ્રશ્નનો કાંઈ પણ જવાબ ન મળ્યો એટલે સોનીએ વિચાર્યું કે ‘ મોનુ દેખી મુનિવર ચળે ’ એ વાત નાચી લાગે છે હું બહાર ગયો એટલે આ મહાત્માએ જવલા ચોગી લીધા અને કોઈક જગાએ સતાડી લીધા હવે પોતાના મોઢેવી એનો એકશર કરતા શરમાય છે એટલે મૂંઝવણ રહ્યા છે અન્યથા મારા પ્રશ્નનો જવાબ કેમ ન આપે ? ’ અને તેણે ફરીને પૂછ્યું, કે ‘ આ મહાત્મા ! હું ઘરમા ગયો ત્યારે સોનાના જવલા અહીં મૂકીને ગયો હતો અને ઘરમાથી બહાર આવું છું કે તેમાનો એક પણ જવલો દેખાતો નથી તો હમીકત શું બની છે, તેનો કૃપા કરીને જવાબ આપો. આપ તો અહીં હું બહાર ગયો ત્યારના જ વિશેષ છે. ’ પરંતુ મહામુનિ મેતાયે તેનો ઉત્તર આપવા માટે પોતાના હોઠ ખોલ્યા નહિ અને તેઓ શાત તથા સ્વસ્થ ચિત્તે ત્યાં બિભા રહ્યા.

આ બેઠને સોનીનો વહેમ પાકો થયો ‘ જો પોતે જ ચોર ન હોય તો જવાગ આપવામા વાધો શું ? વળી આટલી પારમા ખીજી કોઈ આવે કોણ ? અને કદાચ આવે તો પણ આ સાધુ-મહાત્માની હાજરીમા તેને ઉઘાળી જવાની હિમ્મત કેમ કરે ? એટલે એ વાત નહીં છે કે આ કામ આ મહાત્મા ના હાથે જ થયું છે અને તેણે પોતાના જવલા કઢાવવાને માટે ઉમર ૬૫ પારખી ક્યું તેણે મહામુનિ મેતાયેને ઉદ્દેશીને કહ્યું ‘ હું તો માનતો હતો કે આપ કોઈ સાધુ મહાત્મા લાગો છો અને નિર્ગોષ બિશ્વા વડે આજીવિકા ચલાવો છો, પણ હવે જણાય છે કે તમે સાધુતાના સ્વાગ નીચે છુપાયેલા એક ચેતાન છો અને અમારા જેવા ગરીબના ગળા રેસી નાખતા જશો

અચક્રાતા નથી, તો મારે પણ તમને કાઈક ચમત્કાર બતાવવો પડ્યો તે સિવાય તમે માનો તેમ લાગતું નથી’

આવી કષ્ટકઠોર વાણી સાંભળવા છતાં મહામુનિ મેતાર્યની શાંતિ કે સ્વસ્થતાનો ભગ થયો નહિ, કારણ કે તેમણે શુદ્ધિને સહતર ગાળી નાખ્યો હતો અને માનને તદ્દન મારી નાખ્યું હતું તેઓ પોતાના નિષ્કૃયમા મક્કમ રહ્યા

આથી અત્યંત ક્રોધાયમાન થયેલા તે સોનીએ ચામડાની એક લીલી વાધરી તેમના મસ્તક પર બેરથી બાધી અને તેમને લઈ જઈને તટક્રમા ઊભા રાખ્યા આ વખતે મહામુનિ મેતાર્ય પોતાના આત્માને કહેવા લાગ્યા કે ‘હે જીવ ! બળિયો ત્યાં તું આ ઉપસર્ગથી જરા પણ ગભરાઈશ નહિ આ કરતાં અનેકગણા ભયકર ઉપસર્ગો તે ભૂતકાળમા વિના સમજ્યો સહન કર્યા છે, તો તું સમજણપૂર્વક સહન કરી લે વળી આ વર્તમાન કસોટી છે, તારા

મહામુનિની આખ મસ્તકમાથી બહાર નીકળી ગઈ અને ઝોપરી ફાટી જતા તેઓ નિર્વાણ પામ્યા

આ જ વખતે કોઈ કઠિયારએ સોનીને ત્યા આવીને પોતાના માથા પરની લાકડાની ભાગી જમીન પર પછાડી અને તેના અવાજને લીધે ચમકી ગયેલુ કૌચ પક્ષી ચરત્રી પડતા તેમાથી સોનાના જવલા બહાર નીકળી આવ્યા આ દ્રશ્ય જોતા જ સોનીને ભય કર પચ્ચાત્તાપ થયો કે ‘મે મહામૂર્ખે આ શુ કયું ? એક નિર્દોષ મહામુનિની હત્યામાથી હું કેવી રીતે ફટીયા ? અને રાત્રીને બગર પડ્યો તો મારી શી વલે થયો ?’ એટલે તેણે મુનિના મડદાને ઠેકાણે પાડી લીધુ અને તેમને જ સાધુનો વેશ પહેરીને આલી નીકળ્યો એ વેશ કાયમ તેના શરીર પર રહ્યો અને તેણે પણ આકરો સયમ પાળીને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરી.

કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે-જેઓ મહાવ્રતને ધારણ કરે છે તેઓ કોઈ પણ અપવાદ સિવાય તેનુ અલ્પિશુદ્ધ પાલન કરે છે અને પ્રાણાતે પણ તેના ભગ કરવાને તૈયાર થતા નથી

સહનશીલ

(૨) ગુરુપદની ખીજ યોગ્યતા એ છે કે તેઓ નીચેના બાવીસ પરીવહોને સહન કરનારા હોવા જોઈએ —

(૧) મુધાનો પરીવહ, (૨) તૃષાનો પરીવહ, (૩) ટાઢનો પરીવહ, (૪) તાપનો પરીવહ, (૫) ઝસ-મચ્છરનો પરીવહ, (૬) અવચ્છનો પરીવહ, (૭) અપ્રીતિનો પરીવહ, (૮) સ્ત્રીનો પરીવહ, (૯) ગમનનો પરીવહ, (૧૦) બેઠકનો પરીવહ, (૧૧)

ચાચ્યાનો પરીપહ (૧૨) આક્રોશ વચનનો પરીપહ (૧૩) વધનો પરીપહ, (૧૪) ચાચનાનો પરીપહ, (૧૫) અલાભનો પરીપહ, (૧૬) રોગનો પરીપહ, (૧૭) તૃષ્ટસ્પર્શનો પરીપહ, (૧૮) મેહનો પરીપહ, (૧૯) સત્કારનો પરીપહ, (૨૦) બુદ્ધિનો પરીપહ (૨૧) અજ્ઞાનનો પરીપહ અને (૨૨) દર્શનનો પરીપહ

૧ દેહ જૂખથી ઘેરાયેલો હોય, શ્વાસોચ્છવાસ ધમણની જેમ ચાલતો હોય અને સર્વ અંગે કાગડાની ટાંગ જેવા ફુગાં થઈ ગયા હોય છતાં ચિત્તને પ્રસન્ન રાખવું અને સૂઝતો આહાર મળે તો જ શ્રદ્ધા કરવો એ કુધાનો પરીપહ સહન કર્યો ગણાય છે

૨ દેહ તૃષ્ણાથી પીડાતો હોય, મુખ અત્યંત સૂનતું હોય અને હૃદય તાળવે ચોટતી હોય છતાં જરાએ દીનતા ધારણ કર્યા વિના સૂઝતું ખાણી મળે ત્યારે જ તેનો ઉપયોગ કરવો, એ તૃષ્ણાનો પરીપહ સહન કર્યો ગણાય છે

૩ ઠંડી કડકડીને પડતી હોય, હાથ-પગ ઠરી જતા હોય અને શરીર આશુ ધૂજતું હોય, છતાં અગ્નિની હૂંફ ન ઇચ્છતા ધારણ કરેલાં અણુ-શીણુ વસ્ત્રોથી જ ચલાવી લેવું, એ ઠાઠનો પરીપહ સહન કર્યો ગણાય છે

૪ ધોમ ધખી રહી હોય, તાપ સખત પડતો હોય અને જિનો જિનો પવન શરીરને ચેકી નાખતો હોય છતાં સ્નાનની, શીતલતાની કે પાણી વગેરેની ઇચ્છા ન કરતાં જેવી સ્થિતિ હોય તેવી સ્થિતિથી જ ચલાવી લેવું, એ તાપનો પરીપહ સહન કર્યો ગણાય છે

૫ વરસાદની ઋતુમાં ડાસ-મચ્છર કરડવા લાગે અથવા
ધ્યાન ધરતી વખતે દુર્ગ જાતુઓ લોહી-માસ ખાવા લાગે છતાં
તેમને હણવાનો કે વારવાનો પ્રયત્ન ન કરતા સમભાવમાં રહે,
તે ડાસ મચ્છરનો પરીપાહ સહન કર્યો ગણાય છે

૬ અચેક્ષ પરીપાહ—વસ્ત્ર સર્વથા ન મળે, અથવા ઇર્ષ્ય
પ્રાપ્ત મળે, તો પણ દીનતા ન ચિતવે, તેમજ ઉત્તમ બહુ
નૂનવાન વસ્ત્ર ન ઈચ્છે, પરંતુ અદ્ય મૂન્યવાણુ ઇર્ષ્ય વસ્ત્ર
ધારણ કરે તે અચેક્ષ પરીપાહ

૭ અરતિ પરીપાહ—અરતિ એટલે ઉદ્દેગભાવ, શાકુને
સહયમમાં વિચરતા જ્યારે અરતિના કારણ બને, ત્યાર ચિદ્વાન-
કહેલા ધર્મસ્થાનો ભાવવા, પરંતુ ધર્મ પ્રત્યે ઉદ્દેગ
કરવો, કારણ કે ધર્માનુષ્ઠાન તે ઇન્દ્રિયોના સત્તા ને
પરંતુ ઇન્દ્રિયોના અને આત્માના હમન માટે છે, તેવી દ્રષ્ટિ
ન પામવો, તે અરતિ પરીપાહનો જય કર્યો કહેવાય

૮ સ્ત્રી પરીપાહ—સ્ત્રીઓને સહયમમાં ના
બાંધીને તેમને સરાગ દષ્ટિએ ન જોવી, તેમજ સ્ત્રી જેને સ્ત્રી
યોં નિમત્રણ કરે તો પણ સ્ત્રીને જાણીત ન કરે, તે સ્ત્રી
પરીપાહનો વિજય કહેવાય, તેમજ સ્ત્રીને સ્ત્રી
આત્મા અતર્ગત સમજવો

૯ ચર્ચા પરીપાહ—ચર્ચા એટલે ચર્ચા, વિવાદ કરવો
અર્થાત્ મુનિઓ એક સ્થાને અધિક કાલ
મર્યાદા પ્રમાણે (૮ શેષકાલના અને ૧ મુદ્રાંશન)

એ રીતે) નવકલ્પી વિહાર કરવો પણ તેમા આજસ ન કરવું, તે ચર્ચા પરીપહનો વિજય કહેવાય

૧૦ નૈષેધિકી—શૂન્યગૃહ, સમચાન, સર્પખિલ, સિંહગુફા ઇત્યાદિ સ્થાનોમા રહેવું અને ત્યા પ્રાપ્ત થતા ઉપસર્ગોથી ચળાયમાન ન થવું અથવા સ્ત્રી, પશુ, નપુસક આદિ રહિત અને સ્વયમતા નિર્વાહ યોગ્ય સ્થાનમા રહેવું, તે નૈષેધિકી પરીપહ છે. પાપ અથવા ગમનાગમનનો નિષેધ જેમા છે, તે નૈષેધિકી એટલે સ્થાન કહેવાય, આતુ બીજુ નામ નિપદ્યા પરીપહ અથવા સ્થાન પરીપહ પણ કહેવાય

૧૧ શય્યા પરીપહ—જાચી નીચી ઇત્યાદિ પ્રતિકૂળ શય્યા મળવાથી ઉદ્વેગ ન કરે તેમજ અનુકૂળ શય્યા મળવાથી હર્ષ ન કરે, તે શય્યા પરીપહ

૧૨ આક્રોશ પરીપહ—મુનિનો કોઈ અજ્ઞાની મનુષ્ય તિરસ્કાર કરે તો મુનિ તે તિરસ્કાર કરનાર પ્રત્યે દ્રેષ ન કરે, પરંતુ તેને ઉપકારી માને, તે આક્રોશ પરીપહ અત્યો ગણાય

૧૩ વધ પરીપહ—સાધુને કોઈ અજ્ઞાની પુરુષ દડ, આબૂક આદિકથી આકરા પ્રહાર કરે, અથવા વધ પણ કરે તો પણ રકથક સૂરિના ઘાણીમા પીલાતા ૫૦૦ ગિચોની પેઠે વધ કરનાર ઉપર દ્રેષ ન કરતા ઉલટો મોક્ષમાર્ગમા ઉપકારી છે, એમ માને, અને એવી ભાવના થાવે કે કોઈ ભવ મને (મારા આત્માને) હણી શકતો નથી, પુદ્ગલરૂપ શરીરને હણે છે, અને તે શરીર તો મારાથી ભિન્ન છે, શરીર તે હું નથી અને હું તે શરીર નથી, વધા મને આ પુરુષ જે દુઃખ આપે છે,

તે પણ પૂર્વ આધેલા કર્મનો ઉદય છે, જો તેમ ન હોય, તો એ પુરુષ મને છોડીને બીજાને કેમ હણતો નથી ? આ હણનાર તો કેવળ નિમિત્ત માત્ર છે, ખરું કારણ તો મારા પૂર્વ જન્મના કર્મ જ છે ઇત્યાદિ શુભ ભાવના આવે, તે વધ પરીપહુ હત્યો કહેવાય

૧૪ ચાચના પરીપહુ—સાધુ કોઈ પણ વસ્તુ (તૃષુ, કેડુ ઇત્યાદિ પણ) મળ્યા વિના શ્રદ્ધા ન કરે, એવો તેમનો ધર્મ છે, તેથી હું રાજા છું, ધનાઢય છું, તો મારાથી બીજા પાસે કેમ માગી શકાય ? ઇત્યાદિ માન અને લલ્લત ધારણ કર્યા વિના ઘેર ઘેર નિક્ષા માગવી તે ચાચના પરીપહુ હત્યો કહેવાય

૧૫ અજ્ઞાણ પરીપહુ—માન અને લલ્લત છોડીને ઘેર ઘેર નિક્ષા માગવા છતાં પણ વસ્તુ ન મળે તો “ લાભાન્તરાય કર્મનો ઉદય છે અથવા સ્ત્રેષ્ટે તપવૃદ્ધિ થાય છે ” એમ સમજીને ઉદ્વેગ ન કરવો તે અજ્ઞાણ પરીપહુ છે

૧૬ રોગ પરીપહુ—જ્વર (તાવ), અતિસાર (ઝાડો) આદિ રોગ પ્રકટ થતા જિનકલ્પી આદિ કલ્પવાળા મુનિઓ તે રોગની ચિકિત્સા ન કરાવે, પરંતુ પોતાના કર્મનો વિષાક ચિતવે, અને સ્થવિરકલ્પી (ગચ્છવાસી) મુનિ હોય, તે આગમમા કહેલી વિધિ પ્રમાણે નિરવધ (નિર્દોષ) ચિકિત્સા કરાવે અને તેથી રોગ શાન્ત થાય અથવા ન થાય, તો પણ હવે ઉદ્વેગ ન કરે, પરંતુ પૂર્વકર્મનો વિષાક (ઉદય) ચિતવે, તે રોગ પરીપહુ હત્યો ગણાય

૧૭ તૃણસ્પર્શ પરીપહુ—ગચ્છથી નિકળેલા જિન

એ રીતે) નવકલ્પી વિહાર કરવો પણ તેમા આજસ ન કરવું, તે અર્થાં પરીપહનો વિજય કહેવાય

૧૦ નૈવેદિકી—શૂન્યગૃહ, સ્મશાન, સર્પગિલ, સિંહગૃહ ઇત્યાદિ સ્થાનોમા રહેવું અને ત્યાં પ્રાપ્ત થતા ઉપસર્ગોથી અજ્ઞાનમાન ન થવું અથવા સ્ત્રી, પશુ, નપુસક આદિ રહિત અને સ્વયમના નિર્વાહ યોગ્ય સ્થાનમા રહેવું, તે નૈવેદિકી પરીવહ છે પણ અથવા ગમનાગમનનો નિષેધ જેમા છે, તે નૈવેદિકી એટલે સ્થાન કહેવાય, આતુ બીજુ નામ નિપદ્યા પરીવહ અથવા સ્થાન પરીવહ પણ કહેવાય

૧૧ શય્યા પરીવહ—ઊંચી નીચી ઇત્યાદિ પ્રતિકૂળ શય્યા મળવાથી ઉદ્વેગ ન કરે તેમજ અતુકૂળ શય્યા મળવાથી હર્ષ ન કરે, તે શય્યા પરીવહ

૧૨ આક્રોશ પરીવહ—મુનિનો કોઈ અજ્ઞાની મનુષ્ય તિરસ્કાર કરે તો મુનિ તે તિરસ્કાર કરનાર પ્રત્યે દ્રેષ ન કરે, પરન્તુ તેને ઉપકારી માને, તે આક્રોશ પરીવહ હત્યો ગણાય

૧૩ વધ પરીવહ—સાધુને કોઈ અજ્ઞાની પુરુષ હા, આળૂક આદિકથી આક્રમ પ્રહાર કરે, અથવા વધ પણ કરે તો પણ સ્કંધક સૂરિના ઘાણીમા પીલાતા ૫૦૦ શિષ્યોની પેઠે વધ કરનાર ઉપર દ્રેષ ન કરતા ઉલટો મોક્ષમાર્ગમા ઉપકારી છે, એમ માને, અને એવી ભાવના ભાવે કે કોઈ જીવ મને (મારા આત્માને) હણી શકતો નથી, પુદ્ગલરૂપ શરીરને હણે છે, અને તે શરીર તો મારાથી ભિન્ન છે, શરીર તે હું નથી અને હું તે શરીર નથી, તથા મને આ પુરુષ જે હું જ આપે છે,

તે પણ પૂર્વ બાધેલા કર્મનો ઉદય છે, જો તેમ ન હોય, તો એ પુરુષ મને છોડીને બીજાને કેમ હણતો નથી ? આ હણનાર તો કેવળ નિમિત્ત માત્ર છે, ખરું કારણ તો મારા પૂર્વ જન્મના કર્મ જ છે ઇત્યાદિ શુભ ભાવના આવે, તે વધે પરીપક્ષ હત્યો કહેવાય

૧૪ યાચના પરીપક્ષ—સાધુ કોઈ પણ વસ્તુ (તૃણ, દેકું ઇત્યાદિ પણ) માઆ વિના ચંદણ ન કરે, એવો તેમનો ધર્મ છે, તેથી હું રાજા છું, ધનાઢય છું, તો મારાથી બીજા પાસે કેમ માગી શકાય ? ઇત્યાદિ માન અને લલ્લ બારણ કયા વિના ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવી તે યાચના પરીપક્ષ હત્યો કહેવાય

૧૫ અલ્પાભ પરીપક્ષ—માન અને લલ્લ છોડીને ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવા છતાં પણ વસ્તુ ન મળે તો “ લાભાન્તરાય કર્મનો ઉદય છે અથવા સહેજે તપવૃદ્ધિ થાય છે ” એમ સમજીને ઉદ્વેગ ન કરવો તે અલ્પાભ પરીપક્ષ છે

૧૬ રોગ પરીપક્ષ—જ્વર (તાવ), અતિશ્વાસ (ઝાંઝા) આદિ રોગ પ્રકટ થતા જિનકટપી આદિ કટપવાળા મુનિઓ તે રોગની ચિકિત્સા ન કરાવે, પરંતુ પોતાના કર્મનો વિપાક ચિતવે, અને સ્થવિરકટપી (ગમ્મવાસી) મુનિ હોય, તે આગમમા કહેલી વિધિ પ્રમાણે નિરવધ (નિર્દોષ) ચિકિત્સા કરાવે અને તેથી રોગ શાન્ત થાય અથવા ન થાય, તો પણ હવે ઉદ્વેગ ન કરે, પરંતુ પૂર્વકર્મનો વિપાક (ઉદય) ચિતવે, તે રોગ પરીપક્ષ હત્યો ગણાય

૧૭ તૃણસ્પર્શ પરીપક્ષ—ગમ્મથી નિકળેલા જિન

કદપ આદિ કટપધારી મુનિને તૃણનો (હાલ આદિ ઘાસનો અદી હાય પ્રમાણ) સથારો હોય છે, તેથી તે તૃણની અણીઓ શરીરમા વાગે તો પણ વસની ઇચ્છા ન કરે, તથા ગમ્મવાસી (સ્થવિરકદપી) મુનિને વસનો પણ સથારો હોય છે, તે પણ પ્રતિકૂળ પ્રાપ્ત થયો હોય, તો દીનતા ધારણ ન કરે, તે તૃણ, સ્પર્શ પરીપક્ક છે

૧૮ મલ પરીપક્ક—સાધુને વિષયના કારણરૂપ જળસ્નાન હોય નહિ, તેથી પરસેવા વગેરેથી શરીરે મેલ ઘણો લાગ્યો હોય અને દુર્ગંધ આવતી હોય, તો પણ શરીરની દુર્ગંધી ટાળવા માટે જળથી સ્નાન કરવાનું ચિતવન પણ ન કરે, તે મલપરીપક્ક હત્યો ગણાય

૧૯ સ્પર્કાર પરીપક્ક—સાધુ પોતાનો ઘણો માન-સ્પર્કાર લોકમા થતો દેખી મનમા હર્ષ ન પામે, તેમજ સ્પર્કાર ન થવાથી ઉદ્વેગ ન કરે, તે સ્પર્કાર પરીપક્ક હત્યો કહેવાય

૨૦ પ્રજ્ઞા પરીપક્ક—પોતે બહુશ્રુત (અધિક જ્ઞાની) હોવાથી અનેક લોકોને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી સતુષ્ટ કરે અને અનેક લોકો તે બહુશ્રુતની બુદ્ધિની પ્રશંસા કરે, તેથી તે બહુશ્રુત પોતાની બુદ્ધિનો જર્વ ધરી હર્ષ ન કરે પરન્તુ એમ બાલે કે-“ પૂર્વે મારાથી પણ અનંત ગુણ બુદ્ધિવાળા જ્ઞાનીઓ યથા છે હું કેમ માત્ર છું ? ” ઇત્યાદિ ચિતવે, તે પ્રજ્ઞા પરીપક્ક હત્યો કહેવાય

૨૧ અજ્ઞાન પરીપક્ક—સાધુ પોતાની અદ્ય બુદ્ધિ હોવાથી, આગમ વિગેરેના તત્ત્વ ન બાલે, તો પોતાની અજ્ઞા

નતાને સયમમા ઉદ્દેશ ઉપરે એવો ખેદ ન કરે, કે “હું આવી ઉગ્ર તપશ્ચર્યાદિ સયમવાળો છું તો પણ આગમ તત્ત્વ જાણતો નથી, બહુશ્રુતપ્રાત્ન પ્રાપ્ત વતુ નથી” ઇત્યાદિ ખેદ-ઉદ્દેગ ધારણ ન કરતા મતિજ્ઞાનાવરણીયનો ઉચ્ચ નિચારી સયમભાવમા લીન થાય, તે અજ્ઞાન પરીપક્ષ જીત્યો ગણાય.

૨૨ સમ્યક્ત્વ પરીપક્ષ—અનેક કષ્ટ અને ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ સર્વજ્ઞભાવિત ધર્મની શ્રદ્ધાથી ચલાયમાન ન થવું શાસ્ત્રોના સૂક્ષ્મ અર્થ ન સમજાય તો બ્યામોહ ન કરવો, પરદર્શનમા અમત્કાર કેળી મોહ ન પામવો ઇત્યાદિ સમ્યક્ત્વ પરીપક્ષ કહેવાય.

ટૂંકમા તિતિક્ષા વડે સહનશક્તિ કેળવવી અને ગમે તેવા પ્રતિકૂલ સંયોગોમા કે અગવડભરી સ્થિતિમા પણ પોતાના પ્રત-નિયમોમા સ્થિર રહેવું, એ શુરુપની બીજી ચોખ્ખતા છે જેઓ તેમ ન કરતા મુખ-સનવડોને ધ્રુવે છે, તેઓનું અતે વૃદ્ધપુત્રની જેમ પતન થાય છે.

વૃદ્ધપુત્રનું વૃત્તાત.

કોઈ વૃદ્ધ પુરુષે અને તેના પુત્રે સાથે લીક્ષા લીધી અને બંને જણ સાધુજીવન જાળવા લાગ્યા તેમા પિતાને પુત્ર પર વણી મમતા હતી અને પુત્રથી સાધુજીવનની કઠિનતા સહન થતી ન હતી, તેથી એક વાર પુત્રસાધુએ પિતાસાધુને કહ્યું કે ‘હે પૂજ્ય ! કાગ-કાકરાવાળા માર્ગ પર ચાલતા મારા પગ સોરાઈ જાય છે અને તાપથી તળવાઈ જાય છે’ ત્યારે પિતા સાધુએ તેને ચહેરાવા માટે કોઈક ઠેકાણેથી ચાચીને કતાનના મોજા લાવી આપ્યા.

આ વાતને થોડા દિવસ વીતી ગયા બાદ પુત્રસાધુએ પિતાસાધુને જણાવ્યું કે ' હે પૂજ્ય ! ઉઘાડ માથે ફરતા મારું મસ્તક બહુ તપી જાય છે અને દુખવા લાગે છે ' ત્યારે પિતાસાધુએ તેનું માથું ઢાકવા માટે કોઈક ઠેકાણેથી યાત્રીને ગોપી જેવું લાવી આપ્યું.

વળી થોડા વધુ દિવસ વ્યતીત થયા અને પુત્રસાધુએ પિતા સાધુને જણાવ્યું કે ' હે પૂજ્ય ! શિક્ષા માટે જ્યાં ત્યાં રખડવાનું મને ફાવતું નથી કોઈ લોકો છતી વસ્તુએ શિક્ષા આપતા નથી, તો કોઈ લોકો ભાર્ગવજીને અપમાન કરે છે વળી જમે તેવા માણસ આગળ શિક્ષા માટે હાથ લખાવતા મને ધરત્રી જ શરમ આવે છે ' ત્યારે પિતાસાધુ તેને શિક્ષા લાવીને આપવા લાગ્યો.

વળી થોડા વધુ દિવસ પસાર થયા અને પુત્રસાધુએ પિતા સાધુને જણાવ્યું કે ' હે પૂજ્ય ! ખરબચડી જમીન પર માત્ર એક કાબળીભેર સૂતા મારું આખું શરીર ખૂબ દુખે છે તેથી વિદ્યાભ્યાસ વગેરેમાં ધ્યાન આપી શકતું નથી ' ત્યારે પિતા સાધુએ તેને સૂવા માટે વધુ સગવડ કરી આપી.

જેમ જેમ પુત્રસાધુને વધારે સગવડો મળતી ગઈ તેમ તેમ તેનું મન વધારે લીધું પડતું ગયું, તેથી એક વાર તેણે પિતાસાધુને જણાવ્યું કે ' હે પૂજ્ય ! મારાથી કેશનો લોચ કરાવાતો નથી, તેથી મને ઘણું જ ત્રાસ થાય છે અને મારી આંખો નખળી પડે છે ' ત્યારે મમત્વભેર પિતાસાધુએ હળ મલકાવવા માટે કોઈ પક્ષી ઠેકાણેથી યાત્રીને તેને એક અસ્ત્રો

લાવી આવ્યો અને તે સાધુ અસ્થાવરે હૃદયમત કરવા લાગ્યો ત્યારબાદ થોડા દિવસે વળી તે પુત્રસાધુએ નવી ફરિયાદ કરી કે- 'હે પૂજ્ય ! મારાથી સ્નાન વિના રહેવાતું નથી આખા શરીરે મેલ ચડવાથી અને બહુ અકળામણ થાય છે ' ત્યારે પિતાસાધુએ તેને નહાવાની સગવડ કરી આપી. આમ એક પછી એક વધુ સગવડોને લેવાવતો તે પુત્રસાધુ સયમમા ઘણો જ શિથિલ બની ગયો અને છેવટે એક દિવસ પિતાને કહેવા લાગ્યો કે 'હે પૂજ્ય ! હવે મારાથી સ્ત્રી વિના રહી શકાતું નથી !' ત્યારે પિતાસાધુએ તેને થક બાણીને કાઢી * મૂક્યો.

કહેવાની મતલબ એ જ છે કે જે સાધુઓ પચમહામત ધારણ કર્યા પછી તેના પાલનમા ઉત્કટ ઉત્સાહ રાખતા નથી કે તેના અંગે જે જે મુશ્કેલીઓ, મુશીબતો કે અગવડો આવી પડે, તેનો ધૈર્યપૂર્વક સામનો કરતા નથી તેઓ ધીમે ધીમે મુખશીલિયા થઈ જાય છે અને પતનના પથે પડતા શુરુપદની યોગ્યતા શુભાવી બેસે છે.

શિક્ષા ઉપર જીવનારા

(૩) શુરુપદની ત્રીજી યોગ્યતા એ છે કે તેઓ પોતાના થકી રસોડું ચલાવે નહિ કે જાતે રાધે નહિ, પરંતુ ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે જે આહાર-પાણી તૈયાર કર્યા હોય તેમાથી ખપ પૂરતા નિર્દોષ આહાર-પાણી શિક્ષા માગીને શ્રદ્ધા કરે અને તેના વડે જ પોતાનું જીવન નભાવે.

* આ દૃષ્ટાંત અહિં પ્રસંગ પૂરું જ આવ્યું છે, પુત્ર આગામી ભવમા પાડા તરીકે અનતાર જાય છે, વગેરે પ્રસંગ ઉપદેશપ્રાસાદાં. અન્યમાથી જોઈ લેવો.

સાધુની બિદ્યા માગવાની રીત એવી હોવી જોઈએ કે જેથી આમાને અપ્રીતિ કે ત્રાસ ઉત્પન્ન થાય નહિ કે તની જરૂરી આત્મા વાધો આવે નહિ તાત્પર્ય કે સાધુઓ હમેશા ‘માધુકરી’ કે ‘ગેયરી’ કરનારા જ હોય છે તે માટે શ્રીકથવૈકાલિકસૂત્રના કહ્યું છે કે—“સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાવાળા પુરુષો સયમ વડે આતર અને બાહ્યચથીઓ ઉઠી, તથમ્યાપરાયણુ જની ભમરો જેમ પુષ્પને જરા પણ પીડ્યા વિના તેમાંથી રસ પીને તૃપ્ત થાય છે, તેમ બીજાએ આપેલી, તથા પોતે માગીને મેળવેલી નિર્દોષ બિદ્યાથી નિર્વાહ કરતા વિચરે છે આપણો નિર્વાહ થાય અને બીજા કોઈને પીડા ન થાય એ ભાવનાથી જ્ઞાની પુરુષો ભમરાની જેમ ગૃહસ્થો વગેરેએ પોતાના પ્રયોજન અર્થે તૈયાર કરેલા આહારવડે જ જીવે છે અને સ્વાદને કારણે શ્રીમત ના ધરોમાંથી બિદ્યા મેળવવાનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના, ઈન્દ્રિય નિગ્રહપૂર્વક તેઓ જુદા જુદા ધરમાંથી આહાર મેળવે છે આ કારણે તેઓ સાધુ કહેવાય છે

ગેયરીના ૪૨ દોષો નીચે મુજબ ગણવામાં આવે છે તેમાં ૧૬ દોષો આવકોના યોગથી લાગે છે તે આ રીતે—

- ૧ સાધુને માટે જ જનાવીને આપે
- ૨ અમુક સાધુને માટે ખાસ જનાવીને આપે
- ૩ શુદ્ધ આહારમાં આધાકર્મી(સચિત્ત વસ્તુ)નો અથ પણ ભેગો કરીને આપે
- ૪ સાધુને માટે ખાસ રહેવા ન્હ પોતે જીમ્મુ વાપરે

૫ સાધુને માટે ખાસ રહેવા દીધેલા આહારમાથી સાધુને
પણ વહોરાવે અને પોતે પણ વાપરે

૬ સાધુને વહોરાવવા માટે પરાણુને જમાડવાનો દિવસ
આગળ-પાછળ કરીને આપે

૭ સાધુને માટે અધારાની જગાએ અજવાળું કરીને આપે

૮ સાધુ માટે જ ખરીદીને આપે

૯ સાધુ માટે જ ખાસ ઉછીનું લાવીને આપે

૧૦ સાધુ માટે જ અદ્વૈતબદ્ધો કરીને લાવે અને આપે

૧૧ સાધુને સામુ લઈ જઈને આપે

૧૨ મોટા કબાટનું બારણું ખોલીને આપે

૧૩ ઊંચી અભરાઈ વગેરે જગાએથી અવત્ત્વાએ ઉતાવળ
કરીને આપે

૧૪ નબળા પાસેથી સુટવીને આપે

૧૫ ભાગીદારીની વસ્તુ વગરપૂછ્યે આપે

૧૬ રાધવામા વધારે નાખીને આપે

બીજા સોળ દોષો સાધુના યોગથી લાગે છે, તે આ રીતે—

૧૭ પાછની આક્રંદે તે

૧૮ દૂતનું કાર્ય કરીને—સદેશ વગેરે કહીને લે તે

૧૯ ભવિષ્ય કહીને લે તે

૨૦ પોતાની શાંતિ-અતિ જણાવીને લે તે

૨૧ પોતાની ગરીબાઈ ગાઈને લે તે

૨૨ વૈદુ કરીને લે તે

૨૩ ક્રાધ કરીને લે તે

૨૪ માન કરીને લે તે

૨૫ માયા અથવા કપટ કરીને લે તે.

૨૬ લોભ કરીને લે તે

૨૭ દાન લીધા પહેલાં કે લીધા પછી દાતારના ગુણ
ગાળીને લે તે

૨૮ વિધ્વ-કામણ કરીને લે તે

૨૯ મત્રાદિ કરીને લે તે

૩૦ ગોળી-ચૂરણ વગેરેના પ્રયોગથી લે તે

૩૧ સુભાગ્ય-દુર્ભાગ્ય કરીને લે તે

૩૨ ગર્ભ પડાવીને, ગર્ભ ધરાવીને કે ગર્ભ સ્થાપન
કરીને લે તે

આ ઉપરાંત દશ દોષો આવક અને સાધુ બનેના યોગથી
લાગે છે, તે આ રીતે —

૩૩ શકા સહિત આપે તે

૩૪ સચિત્તથી હાથ ખરડ્યા હોય અને આપે તે

૩૫ સચિત્ત ઉપર મૂકેલું આપે તે

૩૬ સચિત્તથી અડકતા હોય અને આપે તે

૩૭ સચિત્તથી હાકયું હોય અને આપે તે

૩૮ આધળા-પાગળા પાસેથી આપે-લે તે

૩૯ સચિત્ત-અચિત્ત લેગા થયેલા આપે-લે તો

૪૦ બરાબર અચિત્ત થયા વિના આપે-લે તો

૪૧ ફેડીને નાખતો નાખતો આપે તો

૪૨ તત્કાલના લીપેલા આગણા પર જઈને આપે તો

સાધુઓએ આ પ્રકારની ગોચરી પણ નીચેના છ કારણો પૈકી કોઈ કારણ ઉપસ્થિત થાય તો જ કરવાની છે, જેમ શ્રી ઉત્તરાધ્યાયન સૂત્રના છઞ્ચીશમાં અ યયનમા જણાવ્યું છે

(૧) ક્રુધા વેદનાની શાંતિ માટે (૨) યરીર સશક્ત હોય તો ગુરુ તથા સાધર્મિક વગેરેનું બરાબર વૈયાવૃત્ય થઈ શકે તે માટે. (૩) ખાધા વિના આપે અધારા આવતા હોય તો તે મટાડી અને ગમન કરી શકાય તે માટે (૪) સયમ પાળવાને માટે (૫) જીવન નલાવવા માટે અને (૬) ધર્મધ્યાન તથા ચિત્તન માટે આ છ કારણોનું ખરું તાત્પર્ય એ છે કે સાધુએ રસલોલુપી થઈને આહાર પાણી ભોગવવાના નથી, કારણ કે તેમ કરવાથી અપાઙ્ગભૂતિની જેમ સાધુજીવનમાંથી પતિત થવાય છે

મુનિ અપાઙ્ગભૂતિનું દટાત

*યુવાન મુનિ અપાઙ્ગભૂતિ લિપ્ત થઈ ફરતા ફરતા નદીના મહોલામાં દાખલ થયા અને મહર્ષિક નામના એક

* આ કથા ઉત્તરાધ્યાયન સૂત્રની દીકાના આધારે લખાયેલ છે પિડનિયુક્તિના દીકામાં આ કથાના કેટલાક પ્રસંગો બીજી રીતે પણ જોવામાં આવે છે

સુવિખ્યાત નટને ત્યાં 'ધર્મલાલ' કદીને ઊભા રહ્યા આ નટને ભુવનસુદરી અને જયસુદરી નામની બે યુવાન પુત્રીઓ હતી, જે રૂપ અને કલાનો ભાગ્યર હતા તે બંને પુત્રીઓ વચ્ચે વિભૂષા કરીને તથા મનોહર અલંકાર ધારણ કરીને પોતાનું સૌંદર્ય અરીસામાં જોતી પાસેના ખડમાજ જોશેની હતી. તેમણે આ ધર્મલાલ શબ્દ સાંભળ્યો એટલે પોતાના ખડમાથી બહાર આવી અને એક યુવાન તેજસ્વી સાધુને મિશ્ર અર્થે જોશેલા જોઈને સહ્યા નમી પડી પડી તેમણે ધરમાથી એક લાડુ લાવીને આ મુનિને વહોરાવ્યો અને મુનિ તે લઈને ધરમાથી બહાર નીકળ્યા.

હવે આ લાડુ અનેક પ્રકારના ઉત્તમ વસાણાથી બનાવેલો હતો અને સુગંધથી મહેરી રહ્યો હતો. તે જોઈને મુનિ અપાઘ્ન ભૂતિને વિચાર આવ્યો કે 'આ લાડુ અતિ સુદર છે અને ભાગ્યે જ પ્રાપ્ત થાય એવો છે, પણ તે ગુરુને આપવો પડ્યો, તેવી મારા ભાગમાં નહિ આવે માટે એક બીજો લાડુ લઈ આવું, પરંતુ ત્યાં ફરીને કેમ જવાય ? એટલે વિદ્યાના બળે રૂપ બદલીને જ ત્યાં જાઉં' અને મુનિ અપાઘ્નભૂતિ વિદ્યાના બળે જુદી જાતના યુવાન સાધુનું રૂપ ધારણ કરીને તે જ ધરમા મિશ્ર માટે ફરી દાખલ થયા. ત્યારે પણ પેલી બે કન્યાઓએ તેમને નમસ્કાર કર્યા અને પેલા લાડુ પૈકીનો જ એક લાડુ વહોરાવ્યો.

આ લાડુ લઈને મુનિ અપાઘ્નભૂતિ ધરની બહાર આવ્યા કે પાઠો તેમને વિચાર આવ્યો કે 'આ લાડુ તો ધર્માચાર્યને

આપવો પડ્યો, ' એટલે તેમણે એક વૃદ્ધ સાધુનું રૂપ ધારણ કર્યું અને ત્રીન્ને લાડુ વહેરી લાયા છતાંયે તેમને સતોષ ન થયો, કારણ કે એ લાડુ ઉપાધ્યાયના ભાગમાં જવાનો સંભવ હતો. આથી તેમણે એક કુખડા સાધુનું રૂપ ધારણ કર્યું અને એથી વાર લાડુ લઈ આવ્યા પરંતુ એ લાડુ પણ તેમના ભાગમાં આવે તેવો સંભવ જણાયો નહિ, કારણ કે સંધ્યાના ધીબ સાધુઓને તેમાંથી ભા. આપવો પડે તેમ હતું. આવી યોડે દૂર જઈને તેમણે એક કોઢિયા સાધુનું રૂપ ધારણ કર્યું અને પાચમી વાર લાડુ મેળવેા પરંતુ તે લાડુ પણ ગુરુશર્ણના ભાગમાં જશે એમ લાગવાથી તેમણે એક વધુ વાર રૂપનું પરિવર્તન કર્યું અને એક બાળ સાધુ બનીને છઠી વાર લાડુ મેળવ્યો. પછી સતુષ્ઠ થઈને તેઓ ગુરુ પાને ગયા અને યોચરી રબૂ કરી.

અહીં મહર્ષિ'કે નદ જોખમાં બેઠીને મુનિ અપારાભૂતિની સર્વ લીલા જોઈ રહ્યો હતો. એ જોઈને તેણે વિચાર્યું કે ' જો આવો રૂપ પરિવર્તન કરનારો માણસ મારા કમળમાં આવી જાય તો મારેા બેઠા પાર થઈ જાય ' તેથી તેણે તે હર્ષક્રન્ત બની હતી તે બધી પુત્રીઓને કહી ત્રણજાવી અને દુઃખ આપી કે ' આમ તો એ સાધુ વિદ્યાસિદ્ધ અને યજ્ઞે દેવે પાર જણાય છે પણ છાસનો કાર્ષક લાલચુ જાણ કે જે રૂપે રૂપે ફરીને પણ આપણા ઘેર લિલ્લા લેવાને આવે. તે રૂપે રૂપે એની ખાતર બરદાશ બરાબર કરજો અને તે રૂપે રૂપે આપણે અને તેવો ઉપાય અજમાવજો ' રૂપે રૂપે રૂપે સ્વીકાર કર્યો.

લાડુના અસાધારણ સ્વાદ પર મુગ્ધ બનેલા મુનિ અપાઝ ભૂતિ બીજા દિવસે પણ તે જ મહોદ્દામાં દાખલ થયા અને તે જ ઘરે ધર્મલાલ કહીને ભિક્ષા લેવા માટે ઊભા રહ્યા કે જે ગોચરી ના નિયમથી તદ્દન વિરુદ્ધ હતું પરંતુ રસનાને આધીન થયેલા મુનિ અપાઝભૂતિ એ વાત છેક જ ભૂતી ગયા કે જાણી ખૂઝીને તેણે તેના તરફ આખર્ષીઆમણા કર્યા

ભુવનસુદરી અને જયસુદરીએ જાણે અપૂર્વ શુભાર સંભળ્યો હતો અને તેમના હાવભાવમાં પણ અતુપમ છટા આવી હતી તેમણે મુનિ અપાઝભૂતિને અતિમાનપૂર્વક ભિક્ષા આપી અને જણાવ્યું કે ‘હે મુનિરાજ ! આપના પ્રતાપે અમારા ઘરમાં શિદ્ધિ સિદ્ધિનો પાર નથી, માટે જરૂર આવતી કાલે પણ પધારજો’ ત્રીજા દિવસે પણ મુનિ અપાઝભૂતિ ગોચરી માટે તેજ ઘરમાં ગયા અને અનેક મથાલાથી મધમધતો દૂધપાક વહેારી લાવ્યા

ચોથો, પાંચમો, છઠ્ઠો અને સાતમો દિવસ પણ એ જ રીતે પમાર થયો અને આઠમો દિવસ આવી પહોચ્યો એટલે નિયમ મુજબ મુનિ અપાઝભૂતિ ભિક્ષા લેવાને પધાર્યા તે વખતે ભુવનસુદરીએ કહ્યું કે ‘હે મુનિવર ! તમારા મધુર દર્શનથી અમારા હૃદયકમલમાં કોઈ અનેરો જ આનંદ જાગે છે અને એમ જ થાય છે કે બધો બધો વખત તમારા દર્શન કર્યા કરીએ ’ અને તેણે એક અવનવો કટાક્ષ કરતા સસ્મિત વદને મુનિના સામે જોયું

મુનિ ત્રાઈ જોત્યા નહિ, પરંતુ તેમના હૃદયમાં ભારે મથન

ધવા લાગ્યુ આજ સુધી તેમણે જે વૃત્તિઓને વૈરાગ્ય અને તપના બળથી દબાવી હુવી, તે ઝોકાએક સળવળવા લાગી અને છેલ્લા સાત દિવસના માદક આહારે તેને પ્રબળ ટેકો આપ્યો.

મુનિના મનમાં ચાલી રહેલુ આ અજબ મનન પે ॥ ચતુર નટપુત્રીઓ પામી ગઈ આથી જ્યમુદરી બોલી કે 'હે મુનિરાજ ! જમે તમને મનથી વરી ચૂકેની છીએ, માટે આ વેશ છોડી દો અને અમારી માથે રહીને મનગમતુ સુખ ભોગવો '

આ શબ્દોએ મુનિ અષાઢભૂતિના વિહ્વલ મનને છેક જ વિહ્વલ બનાવી દીધુ અને તેઓ સસારસુખ ભોગવવાને તત્પર બન્યા પણ આવુ પગલુ ગુરુને જણાયા સિવાય ન ભરવુ એમ વિચારીને બોલ્યા કે 'પહેલા, મને મારા ગુરુની રત્ન લેવા દો, પછી હું અહીં આવીને તમારી સાથે રહીશ '

આ સાંભળીને ભુવનમુદરી તથા જ્યમુદરીએ કહ્યુ કે 'જે એમજ કરવુ હોય તો વચન આપીને જાઓ ' એટલે મુનિ અષાઢભૂતિએ સાજ પહેલા આવી જવાનુ વચન આપ્યુ પછી તેમણે ગુરુ પાસે જઈને કહ્યુ કે 'હે ગુરુજી ! મેં નાની ઉંમરમાં જ દીક્ષા લીધી છે અને સામારિક સુખ ભોગવ્યુ નવી હાલ મને અપ્સરા જેવી નટની જે પુત્રીઓ અતરથી ચાહે છે અને મારુ મન પણ તેમની પાસે જ છે, તો આ ઓઘા ને મુહુપત્તિ લઈ લ્યો અને મને જવાની રજા આપો '

મુનિ અષાઢભૂતિના આવા વચનો સાંભળીને પ્રથમ તો ગુરુએ વજ્રાધાત અનુસંધ્યો પરંતુ કર્મની ગહન લીલાનો વિચાર કરીને મનને સ્વસ્થ બનાવ્યુ અને 'અષાઢભૂતિ ગમે તેટલો

પતિત થયો છે છતાં મારી રજા લેવા આવ્યો છે, માટે તેનામાં હજી વિનયગુણ ટકી રહ્યો છે' એમ વિચારી બોલ્યા કે 'અપાડા-ભૂતિ ! મત-આરાધનના ક્ષણથી દેવલોકની અવર્ણનીય સાહેબી મળે છે, તે મૂંઝી નટપુત્રીઓમાં મોહિત થયો છે તે ખરે ખર ઘણું જ શોચનીય છે, તો પણ નટ દારુ-માસને કદી અડકીશ નહિ કે તેને વાપરનારનો સગ કરીશ નહિ મારું આટલું વચન તું જરૂર અગીકાર કર' એટલે અપાડાભૂતિએ હાથ જોડીને તે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી

અપાડાભૂતિ સાધુ મટીને સસારી બન્યા તેમની વર્ષોની સાધના પાણીમાં ગઈ એક જીભવડીને વશ નહિ રાખવાતું એ ફલ હતું, ગોચરીના સિદ્ધ નિયમોને નહિ અનુસરવાતું એ ભયકર પરિણામ હતું

અપાડાભૂતિએ નટપુત્રીઓને પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી વાકેફ કરી અને જણાવ્યું કે 'જે તમે દારુ અને માસ ન વાપરવાની પ્રતિજ્ઞા કરો તો હું તમારી સાથે રહી ચઢીશ' આથી તે બંને નટ પુત્રીઓએ તે જાતની પ્રતિજ્ઞા કરી અને તેમની સાથે સાસારિક સુખો ભોગવવા લાગી

અપાડાભૂતિ થોડા વખતમાં જ નટવિદ્યામાં પારંગત થયા અને ઘણું ધન કમાવા લાગ્યા એ રીતે સારસુખ ભોગવતા તેમને બાર વર્ષ વીતી ગયા, ત્યારે એક પરદેશી નટ જોડે વાદ કરવા માટે રાજાની સલામત ગયા આ વખતે જુવનસુદરી તથા જયસુદરીએ વિચાર કર્યો કે 'આજે સ્વામીનાથ ઘેર ઘણું મોડા આવશે, માટે ઘણું દિવસથી નહિ વાપરેલા દારૂ અને માસનો

સ્વા. હાથએ ' પછી તેમણે માસની વાનીઓ જનાવીને ખાધી
 અને ખૂબ દારૂ પીધા એ દારૂના ઘેનમા તે ભેલાન થઈને જમીન
 પર પડી એવામા અપાહાભૂતિ વાદમા પ્રતિપક્ષને લવીને ઘેર
 આવ્યા અને જોયું તો જ ને સ્ત્રીઓના મુખમાથી માસ તથા
 દારૂની વાસ આવી રહી હતી એ જ વખતે તેમને પોતાની
 પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી એટલે તેઓએ જ ને સ્ત્રીઓને જણાવી દીધું
 કે 'તમે પ્રતિજ્ઞા તોડી છે માટે આપણો સબધ પૂરો થયો.'
 એ વખતે સ્ત્રીઓએ બહુ કટપાત કયું અને પોતાની બૂઝ
 દરગુજર કરવા ઘણી ઘણી વિનંતિઓ કરી, પણ અપાહાભૂતિ
 પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી ચળ્યા નહિ તે વારે સ્ત્રીએ કયું કે 'ત્વાની
 નાથ ! જો તમારો નિર્ણય આવો જ હોય તો અને અને પુત્રવ
 ધન આપીને પછી જાઓ ' એટલે અપાહાભૂતિએ રાવ આજ
 જઈને ભરત ચક્રવર્તીનું નાટક કયું અને પોતાના અપૂર્વ
 અભિનય તથા વેશવિભૂષાથી તેનું દિવ પુષ કરીને બહુમૂલ્ય
 રત્નો લેટમા મેળાયા અને તેનું સ્ત્રીઓને દાન કરીને સાધુ
 જીવનનો સ્વીકાર કર્યો

મુનિ અપાહાભૂતિનું હવે પછીનું દેવ આચાર્ય હતા,
 એટલે કે તેમણે પાંચે ઇન્દ્રિયોને જગજગતની લીધી હતી
 અને કેહને જાહેર આપવા માટે જ મુ વાહાર-પાણી
 મેળવતા હતા તે ગોચરીના નિયમેને મુજબને જ મેળવતા
 હતા આથી તેઓ આત્માનો અપૂર્વ વિકાસ કરી શક્યા
 અને બીજા પણ ઘણા મુમુક્ષુઓને માર્ગે ચક્રિમાન થઈ

સ્વા
 દેવ
 શ્રી

તાત્પર્ય કે જે સાધુ રસભરુષી હોને આહાર

લોગવે છે અને જોવરીના નિયમોને તોડે છે તેઓ આધુ
 અવનધી પતિત ધ્યાય છે અને ગુરુપદની લાયકાત ગુમાવે ॥

સામાયિકમા રહેનારા

(૪) ગુરુપદની ચોથી ચોખ્ખતા એ છે કે તેઓ સદા
 સામાયિકમા રહેનારા હોય છે સામાયિક એટલે આવધ અથવા
 પાપયુક્ત પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ અને નિરવધ કે સતપ્રવૃત્તિનો
 સ્વીકાર આ ચોખ્ખતા બળવધ માટે આધુએ કેવું અવન અવધનું
 હોય છે, તેનો ખ્યાલ તેઓ આધુઅવનનો સ્વીકાર કરવી વખતે
 કેવી ભતના સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા લે છે, તે બાબવાધી આવી
 શબ્દે તે પ્રતિજ્ઞા નીચે મુજબ હોય છે —

કરેમિ મતે ! મામાદ્ય,
 સઘ માવજ્ઞ જોગ પચ્ચસ્વામિ ।
 જાગજીગાણ તિવિહ તિવિદ્ધન,
 મણેણ વાયાણ કાણ ॥

ન કરેમિ, ॥ ફારવેમિ, કરત પિ અસ્ર ન સમણુજાણામિ ।
 તસ્મ મતે ! પઢિકમામિ નિંદામિ, ગરિહામિ અપ્પાણ ચોમિરામિ ॥

અર્થ—‘હે ભગવત ! હું સામાયિક કરવાને ઇચ્છુ છું, તે
 માટે સર્વ પાપ-આપારનો અવન પર્યંત ત્રણ ચોગ અને ત્રણ
 કરણથી ત્યાગ કરું છું તે આ રીતે—મનથી, વચનથી અને
 ક્રિયાથી હું કોઈ પાપ કરું નહિ, કરાવું નહિ અને અન્યને કરતો
 સારો માનું નહિ તે સબધી (ભૂતકાલને વિષે) હે ભગવત !
 મેં જે કઈ પાપમય પ્રવૃત્તિ કરી હોય તેથી પાછો કરું છું,

તેને નિહુ છુ, તેને આપના સમક્ષ એકરાર કરુ છુ અને તેવી પાપમય પ્રવૃત્તિ કરનાર મારા કષાય-આત્માને ત્યાગ કરુ ૩'

સામાયિકનો અર્થ શ્રી હેમચંદ્રચાર્યે યોગશાસ્ત્રના સ્વોપન વિવરણમાં આ રીતે કર્યો છે - 'રાગદ્વેષ વિનિમુક્તસ્ય સત્ત્વાદૌ ઘાતાવીના જામ પ્રશમસુષ્કરૂપ સમાય, સમાય વચ સામાયિકમ્ ॥ ૨૧'

“રાગ અને દ્વેષથી મુક્ત થયેલા આત્માને જ્ઞાન વગેરેના પ્રથમ સુખરૂપ જે લાભ વાય, તે સમાય અને તેવો જે સમાય (અર્થાત્ સમતાનો લાભ) તે જ સામાયિક” તાત્પર્ય કે-ત. અને દેવથી મુક્ત થવું અને સમભાવમાં જિવર થવું એ સામાયિક છે તે સબધી જૈનશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે -

“જસ્સ સામાણિઓ અપ્પા, સવમે નિયમ તવ ।
તસ્સ સામાદય હોદ, રૂદ ક્વલિ-માસિય ॥”

“જેનો સમભાવવાળો આત્મ સયમ, નિયમ અને તપમાં સારી રીતે આવેલો હોય, તેને ‘સામાયિક’ વાય છે, એમ શ્રી કેવલી ભગવતનું કથન છે”

“જો સમો સન્નમૂણસુ, તસનુ યાતરસુ ચ ।
તસ્સ સામાદય હોદ, રૂદ ક્વલિ-માસિય ॥”

‘તસ (હાલતાચાલતા) અને ત્યવર (સ્થિર હાલતા ચાલવાની શક્તિ વિનાના) એવા તંત્રીઓ પ્રત્યે જે રાગ-દ્વેષ રહિત ચિત્તાથી વર્તે છે, તેને ‘સામાયિક’ વાય છે, એમ શ્રી કેવલી ભગવતનું કથન છે

પાપવ્યાપાર શબ્દથી હિંસા, અસત્ય, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિશ્રેષ્ઠ સમજવાના છે જગતમા થઈ રહેલા તમામ જાતના નાના મોટા પાપો એક યા બીજી રીતે આ પાપ મહા પાપોમા અતર્ગત થઈ જાય છે

જીવન પર્વત એટલે જીવનના છે-લા શ્વાસોચ્વાસ સુધી

મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિને નિર્મથ-પરિભાષામા 'યોગ'ની સહા આપવામા આવી છે યોગ એટલે વ્યાપાર; મનુષ્ય જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે આ ત્રણ પ્રકારમાથી એક યા વધારે પ્રકારની હોય છે

કરવુ, કરાવવુ અને અનુમોદવુ એ ત્રણ પ્રકારની ક્રિયાઓને નિર્મથ-પરિભાષામા કરણ કહેવામા આવે છે કરવુ એટલે જાતે કરવુ, કરાવવુ એટલે બીજા પાસે કરાવવુ અને અનુમોદવુ એટલે કોઈ પણ તે કામ કરી રહ્યો હોય તેને અતરથી સારું માનવુ

જે વસ્તુ સ્વયં કરવા જેવી નથી તે બીજા પાસે કરાવવી એ તાર્કિક દૃષ્ટિએ યોગ્ય નથી જેમકે એક માણસ પોતે ચોરી કરતો નથી, પણ બીજા પાસે કરાવે છે, તો ચોરી તેના મન માથી ગઈ નવી કે તેના પ્રત્યેનો સંદેશાવ મળ્યો નથી અથવા એક માણસ પોતે ગ્રાહીને મારતો નથી પણ બીજા પાસે મરાવે છે, તે હિંસા તેના મનમાથી ગઈ નથી કે તેના પ્રત્યેનો સંદેશાવ મળ્યો નથી તેથી હિંસા, અસત્ય વગેરે પાપોની વૃત્તિ મનમાથી કાઢી નાખવી હોય તો તે પ્રવૃત્તિ બીજા પાસે પણ ન જ કરાવવી જોઈએ અને તે જ કરજો એ પાપકારી પ્રવૃત્તિ

એતુ અનુમોદન પણ નિષિદ્ધ જ હરે છે એક પ્રવૃત્તિ પોતે કરે નહિ ને બીજા પામે કરાવે નહિ પણ તેની અનુમોદના કરે તો તેનું વાસ્તવિક પરિણામ તો એ જ આવે કે તે પ્રવૃત્તિમા વધારો થાય એટલે પાપપ્રવૃત્તિમાથી સદતર દૂર થવા માટે તેની અનુમોદના પણ નિષિદ્ધ જ માનવામા આવી છે

આ રીતે સાધુઓ પાપકારી પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરવાની જે મહાપ્રતિજ્ઞા ધારણ કરે છે તેના પ્રકારો (કાંટિ) નવ બને છે

- (૧) હું મનથી પાપ કરું નહિ
- (૨) હું મનથી પાપ કરાવું નહિ
- (૩) હું મનથી પાપકારી પ્રવૃત્તિની અનુમોદના કરું નહિ
- (૪) હું વચનથી પાપ કરું નહિ
- (૫) હું વચનથી પાપ કરાવું નહિ
- (૬) હું વચનથી પાપકારી પ્રવૃત્તિની અનુમોદના કરું નહિ.
- (૭) હું કાયાથી પાપ કરું નહિ
- (૮) હું કાયાથી પાપ કરાવું નહિ
- (૯) હું કાયાથી પાપકારી પ્રવૃત્તિની અનુમોદના કરું નહિ

પાપકારી પ્રવૃત્તિઓને છોડવી વળતે તેના વિષે જરા પણ સંદેહાવ ન રહે તે જરૂરી છે તેથી તેમાથી પાછા ફરવાનું, આત્મસાક્ષીએ તેને નિહવાનું અને તેને શુરુસાક્ષીએ નિહવાનું જરૂરી માનવામા આવે છે અને પાપ પ્રવૃત્તિઓમા પ્રવૃત્ત થવાનું કપાયઆત્માને લીધે-કપાયોને લીધે બને છે, તેથી તેનો

અનવસ્થિત ચિત્ત ઉપર ગોમતી ડોશીનું દૃષ્ટાન્ત

શ્રીપુર નગરમા વસુ નામે એક શેઠ હતો તેને ગોમતી નામે સ્ત્રી હતી અને ધનપાવ નામે પુત્ર હતો હવે વખત જતા વસુ શેઠ મરણ પામ્યો અને વડીલ તરીકેનો સર્વ બાર ગોમતી ડોશી પર આ યો એ વખતે તેણે ધીરજ તથા કુને હતી કામ લેવાને બદલે ખૂબ જ કડવી વાણીનો ઉપયોગ કરવા માડ્યો અને તેથી ઘરમા રોજ કકસ થવા લાગ્યો આથી એક વાર ધનપાલે કહ્યું કે ‘માણ ! હવે તમારે ધર્મ કરવાના દિવસો છે, માટે બધી શીકર-ચિત્તા છોડીને ધર્મકથાનું શ્રવણ કરો આવતી કાનથી આપણે ત્યાં એક વિદ્વાન શાસ્ત્રી દ્વારા ધર્મકથા વચ્ચાય તેનો હું પ્રબંધ કરીશ’ અને ધનપાલે તે સુજન સંઘનો પ્રબંધ કર્યો

ખીજ દિવને શાસ્ત્રીજી મહાભારતની પોથી લઈને આગ્યા અને એક જાંઘા આસન પર બેઠક જમાવીને મહાભારત વાચવાની શરૂઆત કરી તેમા તેમણે પહેલું વાક્ય વાચ્યું કે ‘મીષ્મ ઉવાચ - ‘ભીષ્મ યોગ્યા.’ તે વખતે કથા સાંભળવા બેઠેની ડોશીનું જ્ઞાન ખડખડા ઉભેલા કૂતરા તરફ ગયું એટલે ‘હડ હડ’ કરતા ઠેસા થયા અને લાકડી વડે તેને ફટકાર્યો, પછી લાકડી ઠેકાણે મૂકીને કથા સાંભળવા બેઠા ત્યારે શાસ્ત્રીએ ફરી વાચ્યું કે ‘મીષ્મ ઉવાચ’ પરંતુ તેમનું આ વાક્ય પૂરું થયું ત્યાં તો ડોશીની નજર રસોડા તરફ પડી ત્યાં એક ખીનાડી ધીમા પગલે દૂધની તપેની લાપ્તી જઈ રહી હતી, એટલે ડોશી ‘છી છી’ કરતી બિભી થઈ અને રસોડામા બધું આધુ-પાધુ કરીને કથા સાંભળવા બેઠી હવે શાસ્ત્રીજીએ ફરીને શરૂઆત

કરી કે 'મીષ્મ ડવાચ' એટલામા ડેશીનુ ધ્યાન પાસેની ગમાણુ પર પડયુ ત્યા વાછડે જૂટી ગયો હતો, તેથી 'હુ હુ' કરતા ડેશી જિભા યયા અને વાછડાને ઠેકાણે બાધ્યો ત્યાથી આવીને ફરીને કથા સામળવા બેઠા એટલે શાસ્ત્રીજીએ કહ્યુ કે 'મીષ્મ ડવાચ' પરતુ ડેશીને કંઈ એન ન હતુ આ વખતે તેની નજર છાપરા ભણી ગઈ, ત્યા એક કાગડો બેઠો બેઠો કા-કા કરી રહ્યો હતો એટલે ડેશી જિભા યયા અને હાથમા લાકડી લઈને તેને ઉઠાડ્યો પાછા ડેશી પોતાના ઠેકાણે આવીને કથા સામળવા બેઠા અને શાસ્ત્રીજીએ 'મીષ્મ ડવાચ' એ વાક્યથી ફરી ચરુઆત કરી પરતુ તે જ વખતે કોઈ શિખારી ત્યા ચડી આવતા ડેશીનુ ધ્યાન તે તરફ ગયુ અને તેઓ એને તગડી મૂકવાને ઉઠ્યા આ રીતે લગભગ એક પહોર બ્યવીત થઈ ગયો પછુ શાસ્ત્રીજી 'મીષ્મ ડવાચ' થી એક પછુ પદ વધારે વાચી ચકયા નહિ બાધી કટાણી તેઓ બીજા દિવસે આવ્યા જ નહિ તાત્પર્ય કે જેમનુ ચિત્ત બ્યવસ્થિત નથી અને અનેક વસ્તુઓમા ભમ્યા કરે ॥ તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપવો નક્કમો છે

બહેરા કુટુંબનુ દષ્ટાંત

પૂરક નામના ગામમા ડોસો, ડેસી, પુત્ર અને પુત્રની વાહુ એમ ચાર જણાનુ કુટુંબ બહેરુ હતુ તેમા પુત્ર હજા હાકતો હતો તેને એક વાર કોઈ મુસાફરોએ પૂછયુ કે 'ભાઈ! આ માર્ગે કઈ તરફ જાય છે?' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે 'આ બળદો મારે ઘેર જ-મેલા છે' મુસાફરોએ કહ્યુ કે 'અને બળદની વાત પૂછતા નથી, પણ માર્ગે સળધી પૂછીએ છીએ' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે 'એ વાત આપ્તુ ગામ જાણે છે

જે તમને ખાતરી ન થતી હોય તો ગામમા જઈને પૂછી જુઓ ' આ જવાબથી મુસાફરો સમજી ગયા કે આ માણસ બહેરો છે એટલે તેઓ ચાલ્યા ગયા

એવામા તેની પત્ની જાત લઈને આવી, ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે ' આજે તો બળદને આક્રમ્ય છે ' એ સાંભળીને પત્નીએ કહ્યું કે ' કદી ખારી છે કે મોળી એ વાત તમારી મા બહે, કારણ કે મીઠું એમણે નાખ્યું છે ' ત્યારે પેલાએ કહ્યું કે ' આજે કેટલાક માણસો આવીને આપણા બળદ માટે પૂછપરછ કરતા હતા, પણ મેં તેમને હાકી કાઢ્યા છે ' તે સાંભળીને પત્નીએ કહ્યું કે ' સામુ બેઠા હોય ત્યાં વહૂંડ શું ચાલે ? '

વહૂંએ ઘેર આવીને સુતર કાતી રહેલી સામુને કહ્યું કે ' તમારા પુત્ર આજે કદી ખારી થઈ છે, એમ કહેતા હતા ' એ સાંભળીને ડોશીએ કહ્યું કે ' સુતર બંને ગમે તેવું કતાય પણ તેનું ડોસાને માટે વસ વણાયે ' એટલે વહૂંએ કહ્યું કે મેં તેમને એવો જવાબ આપ્યો કે ' એમા મારું શું ચાલે ? હું જમે તેમ તો મેં વહૂં ગણાઉં ' ડોશીએ કહ્યું કે ' હવે ડોસાને ઝીણા કપડા પહેરવાનો વખત નથી '

ડોસો તલની રખેવાળી કરતો હતો તે ઘેર આવ્યો એટલે ડોશીએ તેને કહ્યું કે ' વહૂં આજે એમ કહેતી હતી કે આ સુતર બહુ કતાય છે ' એ સાંભળી ડોસાએ કહ્યું કે ' એ વાત ખોટી છે મેં તવ ખાધા નથી ' ડોશીએ કહ્યું ' મેં એના જવાબમા સાફ કહી દીધું કે હવે ઝીણા કપડા પહેરવાનો

કુસગતિના માઠા ફળ

દુર્જનેન સમ સહય, પ્રીતિં ચાપિ ન કારયેત્ ।

ઉષ્ણો વદ્ધતિ ચાક્ષાર, શીત કૃષ્ણાયતે કરમ્ ॥

અર્થ :—દુર્જનની સાથે મૈત્રી કે પ્રીતિ પણ કરવી યોગ્ય નથી કારણ કે અમારો ઉનો ટોચ તો તે બાજુ છે અને ઠંડો ટોચ તો તે બાજુને ઠાળા કરે છે

અર્થાત્ અગારા જેવો દુર્જન માણસ રીઝે અથવા ખીજે તો તે બંને પ્રકારે દુખાવાથી છે

સત્સગતિના મીઠા ફળ

વીટોઽપિ સુમન સજ્જાદારોહતિ સતા શિરાઃ ।

અદમાઽપિ યાતિ દેષત્વ, મહન્નિ સુપ્રતિષ્ઠિતઃ ॥

અર્થ :—ઠંડો પણ પુષ્પના અગ્રથી સત્પુરુષોના મરતક પર ઘડે છે અને મહાપુરુષે પ્રતિષ્ઠા કરેલો પાતક પણ દેવપણુને પામે છે

